

DOI: 10.7596/taksad.v6i2.637

Citation: Ağaoğlu, S. (2017). Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze Muharebeleri. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(2), 307-335. doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i2.637

Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze Muharebeleri

The Battles of Gaza in World War I

Sami Ağaoğlu¹

Abstract

According to Germany's demand, Ottoman Empire opened Canal Front which is one of the most important front lines of WWI to pass the Suez Canal and attack Egypt. There were two massive attacks between Ottoman and British. The first clash occurred in 1915 and second took place in 1916. Result of Ottoman forces struggle with the British troops, Ottoman Empire were defeated but then Ottoman Empire counter attacked. They tried to prevent British attacks in the campaigns of Sinai and Palestine.

The paper deals with the First and the Second Battle of Gaza that repelled English forces, the third Gaza Battle and its result, Yıldırım Army Group (or Thunderbolt Army Group) of the Ottoman Empire that was formed in order to prevent advance of attackers and siege and fall of Jerusalem. Therefore, subsequent failures of the campaign and retreating to the Anatolia started. The research paper was based on archival documents, primary&secondary sources and memoirs.

Keywords: Gaza, Palestine, Britain, Allenby, Von Kress, Cemal Pasha.

Öz

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nın önemli cephelerinden olan Kanal cephesini Almanların isteği doğrultusunda Süveyş kanalının geçmek ve Mısır'a taarruz etmek amacıyla açmıştı. Osmanlı Ordusunun I. Kanal Seferi ve II. Kanal Seferi başarısız olunca, karşı saldırıya geçen İngiliz birlikleri Sina ve Filistin cephesinde, Gazze muharebeleri ile durdurulmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızda, İngiliz birliklerinin püskürtüldüğü I. ve II. Gazze muharebeleri, Birüssebi ve Gazze'nin elden çıktığı III. Gazze muharebesi, Osmanlı Devleti'nin bu yenilgiyi durdurabilmek için kurduğu Yıldırım Orduları Gurup Komutanlığı ve Kudüs'ün elden çıkışı ele alınmıştır. Böylelikle birbiri ardına gelen yenilgiler zinciri ile Osmanlı Ordularının Anadolu'ya çekilişi arşiv belgeleri, birinci elden kaynaklar ve hatıratlardan yararlanılarak işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gazze, Filistin, İngiltere, Allenby, Von Kress, Cemal Paşa.

¹ Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Turkey. E mail: samiagaoglu@karabuk.edu.tr

Giriş

Almanya, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'nın en hırslı çocuğu olarak sahneye çıkmıştır. Sömürgecilik yarışına geç katılmasına rağmen hiç de azımsanamayacak kazanımları, beraberinde de İngiltere ile çıkar kavgalarını getirmiştir. Bu ve buna bağlı nedenler İngiltere'yi ezeli rakipleri Fransa ve Rusya ile uzlaşmaya itmiştir. İngiltere, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçince bu boşluğu Kayzer Wilhelm Almanya'sı sahiplenmiştir. Böylece Almanya “barışçı yayılma” politikası ile çağdaş sömürgeciliğin ilk uygulayıcısı olmuştur. Almanya Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye karşı Panislamizm ve Pantürkizm politikalarını desteklemeye ve kışkırtmaya başlamıştır. Bunu izleyen süreçte Orta Doğu'da İngiliz ve Fransızlara karşı Arap milliyetçiliği desteklenmiştir. Böylece “dünyayı yeniden paylaşım” uygulaması, dostluk maskesi altında işlenmiştir². Ortadoğu'da yeni bir dönemin başlangıcı 1889 yılında Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'u ziyaretiyle başlamıştır. Fredirich Nauman Almanya'nın bu ziyaretten beklentilerini bir yazısında “*Dünya savaşının Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından önce başlaması mümkündü. O zaman İstanbul'daki halife bir kere daha Sancak-ı Şeirf'i açarak cihad ilan edecektir. “Hasta Adam” son defa doğrulacak Mısır, Sudan, Doğu Afrika, İran, Afganistan ve Hindistan'a karşı savaşmaları için seslenecektir. “Hasta Adam” seslenirken onu yatağında kimin dik tutacağını bilmek önemlidir*” şeklinde ifade etmiştir. Bu ifadeler emperyalist Almanya'nın Ortadoğu'ya duyduğu eğilimin apaçık göstergesi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin taksiminden Almanya en büyük pay sağlayacak olsaydı bu taksime katılmaktan çekinmezdi. Ancak Almanya en büyük payın Rusya'ya verileceğini, geri kalan zengin toprakların Süveyş Kanalı'nda ve İran Körfezi'nde etkinlik gösteren İngiltere ile Suriye bölgesinde kuvvetli nüfuza sahip olan Fransa'nın eline geçeceğini biliyordu. Bu durumda Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni tehdit eden tehlikenin şimdilik önüne geçmesi ve ülkeyi askeri ve iktisadi bakımdan geliştirmesi gerekmiştir³.

XX. yüzyılın başlarında devlette hâkim güç olan İttihat ve Terakki Parti mensupları Avrupa'daki bloklaşmayı doğru okuyamamışlardır. Tercih edilen durum “İngiltere ve Almanya'nın desteğine sahip bir Osmanlı Devleti” olmasına rağmen o günün konjonktürü bunu mümkün kılmamıştır⁴. Avrupa'da Almanya-Fransa arasındaki Marne Muharebesi'nin kaybedilmesi ile Alman taarruz planı kazanılamamıştır. Mareşal Von Schlieffen'in planına

² Selami Kılıç, “Birinci Dünya Savaşına Uzanan Süreçte Türk-Alman Yakınlaşması”, *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 20-21 Kasım 2014, s.91.

³ Cemil Çelik, Birinci Dünya Savaşı'nda Sina Filistin Cephesi'nde Birinci Kanal Seferi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 1999, s.27

⁴ Turgay Akkuş, Mustafa Kemal'in 1917-1918 Yılında Suriye-Filistin Cephesi'ndeki Faaliyetleri, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1999, s.93.

göre, 1914 Avrupa harbinin kaderini mühürlenmiştir. Biz ise, Kasım 1914'te kaderi mühürlenmiş bir harbe katılmış bulunuyorduk⁵.

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları'ndaki yenilginin etkisi ile ordu ve donanmasını ıslah etme gayretindeyken bir yandan da iki bloğa ayrılmış Avrupa'da yalnızlıktan kurtulmak için ittifak arayışlarına girmiştir. İngiltere'ye yapılan ilk teşebbüs, şimdilik yeni siyasal bağlar altına giremeyiz, cevabı ile reddedilmiştir. İkinci teşebbüs Fransa nezdinde olmuştur. Fransa Hükümeti, Rusya razı olmadıkça bu ittifakın gerçekleşmeyeceğini belirtmiştir. Böylece iki ittifak teklifi de reddedilmiş ve Osmanlı Devleti Almanya'nın kucağına atılmıştır⁶. Mayıs 1414'te İçişleri Bakanı Talat Bey tarafından Rusya'ya yapılan ittifak teklifi de Osmanlı Devleti üzerindeki istemleri nedeniyle gerçekleşmemiştir⁷. Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın, 22 Temmuz 1914'te ittifak teklifine Almanya da pek sıcak bakmamıştır. Fakat batıdaki cephelerinin yükünü hafifletmek için fikrini değiştirip gizli muhabereleden sonra görüşmeler başlatılmış ve 2 Ağustos 1914'te Türk-Alman ittifakı imzalanmıştır⁸.

Görüşmeler gizli yapılmakla kalmamış 8. madde ile de gizlilik karara bağlanmıştır. 4. Madde gereği ise “Almanya, Osmanlı topraklarını, tehdit edildiği takdirde gerekirse silahla savunma yükümlülüğünü almıştır.” Almanya'nın yükümlülüğü 31 Aralık 1918'de sona erecektir. Buna karşılık Osmanlı Devleti, Sırbistan ve Avusturya-Macaristan arasındaki çatışmada kesin olarak tarafsız kalacağına söz vermiştir. Türkler, Almanya'nın Avusturya ile olan antlaşması hükümlerince savaşa girmesi halinde katılacaktır. Osmanlı Devleti ancak bu durumda müdahale edecek ve İstanbul'daki Alman askerî heyetinin, ordularını yönetmesine izin verecektir. Yani Almanya önceden hareket ederek, 1 Ağustos günü Rusya'ya savaş ilan etmiş ve günler sonra Avusturya ona katılmış olduğundan 2 Ağustos tarihli antlaşma Türklere bir savaş yükümlülüğü getirmemiştir. Bu antlaşmanın imzalanmasının ertesi günü Osmanlı Devleti genel seferberlik ilân etmiş ve Avrupa çatışmasında tarafsız kalacağını bildirmiştir⁹.

Alman Genelkurmay Başkanı Von Moltke, Enver Paşa'ya 10 Ağustos 1914'te Türk müttefikinin yapacağı vazifeler hakkında bir yazı göndermiştir. Bu yazı Osmanlıların, mümkün olduğu kadar çok Rus ve İngiliz kuvvetini çekmesini, İslam ihtilalini gerçekleştirmesini içermiştir. Bu amaçla Kafkasya'ya karşı harekete geçilmesi, özellikle de

⁵ Sabahattin Selek, *İsmet İnönü Hatıralar*, 4. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2014, s.96.

⁶ Fahri Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1414-1995*, 19. Basım, İstanbul, 2014, s.101-102; Çelik, *a.g.t.*, s.28; Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım Birinci Cihan Harbi*, İstanbul, 1890, s.64-72.

⁷ Akkuş, *a.g.t.*, s.64.

⁸ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. II, Kısım IV, 3. Baskı, Ankara, 1991, s.629-632; Çelik, *a.g.t.*, s.28; Antlaşma metni için bkz. Sabis, *a.g.e.*, s.106-107.

⁹ Kılıç, *a.g.m.*, s.103-104.

Mısır'a karşı bir sefer yapılması ve Avusturya'nın yükünü hafifletmek için mümkün olduğu kadar çabuk savaşa girilmesi istenmiştir¹⁰.

Savaşın başında Marne'de Almanların, Galiçya'da Avusturya'nın yenilmesi üzerine Osmanlı devlet adamları arasında tarafsız kalma düşüncesi yaygınlaşmışsa da Enver ve Talat Paşaların Almanya'ya inançları devleti savaşa sürüklemiştir. İngiltere donamasından kaçan iki Alman gemisi (Goeben ve Breslau) 10 Ağustos 1914'te Türk karasularına girmiş ve Osmanlı Devleti tarafından satın alındıkları ilan edilmiştir¹¹. Söz konusu Alman gemilerinin Çanakkale önlerine gelişi oldubittiyle değil başından beri Türk tarafının bilgisi dâhilinde olmuştur¹². İsimleri Yavuz ve Midilli olarak değiştirilen gemilerin komutası Amiral Souchon'a verilmiştir ki bu durum Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinde büyük rol oynamıştır.

Osmanlı Devleti, seferberlik tamamlanmayıp Bulgaristan savaşa katılmadıkça ve Romanya'nın tarafsızlığı sağlanmadıkça savaşa girmek istemiyordu. Eylül ayı geldiğinde Almanya, Osmanlı Devleti'ne savaşa girmesi için yaptığı baskıyı arttırmıştır. Osmanlı Devleti'nin mali durumu iyi olmadığı için Almanya'dan borç almıştır. 1 Kasım 1914 tarihinde, Enver Paşa'nın emriyle Miralay Souchon, Osmanlı donamasını alarak Karadeniz'e çıkmış ve Odesa ile Sivastopol limanlarını topa tutmuştur¹³. Bu olay üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin, harp başladığı zaman Suriye Cephesi'nde VIII. ve XII. Kolorduları konuşlu idi¹⁴.

İngiltere ve Rusya, Türk Donanması'nın Karadeniz'deki harekâtını öncesinden haber almıştır. Saldırıdan kısa bir süre önce, 27 Ekim'de Rus gözetleme vapuru aldığı telsiz mesajıyla, Türk Donanması'nın Karadeniz'e açıldığı, 28 Ekim'de ise "Türklerin saldırıya geçeceği" öğrenilmiştir. Hatta Rus basını bu saldırıyı haftalar öncesinden yazmıştır. Yani Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'e çıkıp Ruslara saldırması Rusya için bir sürpriz olmamış hatta Rusya'nın buna hazırlandığı da söylenebilir. Rusya, Almanya'nın Karadeniz çıkartmasına göz yummuştur. Nitekim İngiltere ve Fransa'nın Akdeniz'deki donamaları gerek

¹⁰ Kress Von Kressenstein, *Türklerle Beraber Süveyş Kanalına*, (Çev. Mazhar Besim Özalpsan), İstanbul, 1943, s.13; Ali Fuat Erden, *Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları*, (Haz. Alpay Kabacalı), İstanbul, 2003, s.11; Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, C. III, İstanbul, 1985, s.64.

¹¹ Necmettin Alkan, "Alman Kaynaklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi", *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum*, İstanbul, 20-21 Kasım 2014, s.163; Berlin'deki Osmanlı Ateşesi Cemil Bey, Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya 3 Ağustos'ta gönderdiği "Göben zırhlısının donanma-yı hümayun ile beraber Bahr-i Siyah'a hareketine belki müsaade edeceği" bilgiyle Osmanlı tarafını plandan haberdar etmişti.

¹² Adem Akın, *Birinci Dünya Savaşında Filistin Cephesi ve Filistin'in Elden Çıkışı*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1985, s.60-61.

¹³ Kress Von Kressenstein, "Sina Çölü'nde Türkler" (Çev. Osman Öndeş), *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı 15, Kısım 15, 1966, s.26-27; Ali Fuad Erden, *Paris'ten Tih Sahrası'na*, 2. Baskı, Ankara, 1949, s.27; Belen, *Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi 1914 Yılı Hareketleri...*, s.62; Sabis, a.g.e., s.127.

¹⁴ Belen, *Birinci Harbi'nde Türk Harbi 1914 Yılı Hareketleri...* s.65-76. Belen, *Birinci Harbi'nde Türk Harbi 1914 Yılı Hareketleri...*, s.62; Osmanlı Devleti harbe girinceye kadar geçen olaylar için bkz.

kalite gerekse sayı bakımından Almanlardan üstün oldukları halde, Goeben ve Braslau'nun Çanakkale yolunda durdur[ama]malarını bu bağlamda değerlendirmek gerek. Ayrıca 3 Ağustos'tan beri telgraf üzerinden gelen emirlerde Çanakkale'ye gidilmesi, ardından Karadeniz'e açılma isteği yüksek ihtimal İngiltere tarafından öğrenilmiştir. Kaldı ki Rusların bildiğini İngiltere'nin bilmemesi söz konusu değildir¹⁵.

Osmanlı Devleti'nin 1 Kasım 1914'te Birinci Dünya Savaşı'na girişi ile “Şark Meselesi”nin Asya senaryosu devreye girmiştir. Bu senaryoda, Almanya, Avusturya-Macaristan dost; İngiltere, Fransa ve Rusya düşman rolünü oynamışlardır. İngiltere, Hindistan'a giden deniz yoluna (Kral Yolu) karşı ortaya çıkan Osmanlı ve Alman tehdidini ortadan kaldırmak amacıyla “böl ve yönet” politikasına uygun olarak Ermenileri, Arapları ve Yahudileri, Türklere karşı düşman haline getirmiştir. İtilaf Devletleri, Filistin Cephesi'ni açarken Anadolu'yu güneyden tehdit ederek Osmanlı İmparatorluğu'nu teslim almayı böylece Şark Meselesi'ni sonlandırıp Ortadoğu'yu yeniden yapılandırmayı planlamışlardır. Kaldı ki, İtilaf Devletleri, Birinci Dünya Harbi esnasında yaptıkları gizli anlaşmalarla Ortadoğu'nun coğrafi sınırlarını belirlemişlerdir¹⁶.

Osmanlı Devleti'nin savaşa katılması üzerine İngilizler 1 Kasım 1914'de Süveyş'te hücumu geçerek Akabe'yi bombardıman etmiş ve böylece “*Suriye-Filistin Cephesi*” açılmıştır. Ancak İngiltere bu bombardıman ile başarı sağlayamayıp geri çekilmiştir¹⁷. İngilizler 2 Kasım 1914'de tekrar saldırıya geçerek 100.000 kişilik bir müfreze ile Akabe Boğazı'na ilerlemek istemiştir. Türk askerlerinin hafif ateşi altında kayıplar vererek geri çekilmişlerdir. Yine aynı gün ikinci kez çıkarılan 40.000 kişilik İngiliz birliği birkaç ölü bırakarak geri çekilmek zorunda bırakılmıştır. İngilizlerin çıkarma teşebbüsleri, Akabe'de bulunan zayıf Jandarma Birliği'nin üstün gayreti ile başarısızlığa uğratılmıştır. Hükümetin önemli evrakları kurtarılmış, 30 kadar ev ve kale ile bazı resmi binalar hasar görmüştür. Büyük mahrumiyetler içerisinde bulunan Türk Jandarma kuvveti; 1 subay, 1 onbaşı ve 22 er şehit vermiştir¹⁸.

Birinci Kanal Harekâtı ile açılan Sina Filistin Cephesi'nde 1 Ekim 1918'e kadar İngilizlerin 717.853 muharip ve 474.658 muharip dışı olmak üzere toplam 1.192.511 askeri personeli görev yapmıştır¹⁹.

¹⁵ Alkan, *a.g.m.*, s.172-177.

¹⁶ Cemal Kemal, Birinci Dünya Harbi'nde Filistin Cephesi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara, 2004, s.1-2.

¹⁷ *Genelkurmay ATESE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Sina Filistin Cephesi*, C.IV, Kısım I, Ankara, 1979, s.126; Akın, *a.g.t.*, s.66.

¹⁸ *BDHTH*, C.IV, Kısım I, s.126

¹⁹ Nuri Karakaş, Sina Filistin Cephesi'nde Britanya Ordusu: Teşkilat ve Kadro, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sy. XXVIII/1, 2013, s.152.

GAZZE MUHAREBELERİ

Genel Durum

1916 Temmuz ve Ağustosunda Sina Çölü'nde Kanal'a karşı yapıp yenilgi ile sonuçlanan Osmanlı saldırısından sonra hem Hicaz Araplarıyla uğraşmak hem de çölde İngilizlere saldırmak mümkün olmamıştır. Buna karşılık İngiliz ordusu her geçen gün büyürken, cephedeki Alman ve Türkler arasındaki gerginlikler belirmiştir²⁰. Osmanlı komutanlığı 1916 sonbaharından bu yana İngilizlerin pek üstün kuvvetlerle ilerleyeceklerini anlamış ve Tih Çölü'nün tedricen tahliyesine karar vermiştir²¹. İngilizler, arkalarına demiryolu ve su boruları döşeyerek yavaş yavaş ilerleyip 21 Aralık 1916'da El Ariş'e girmişlerdir. Osmanlı komutanlığınca alınan kararlar neticesinde, El Ariş'e 35 km uzaklıktaki Megdaba'ya bırakılan küçük birlikler, kuşatılmış ve vuruşmalar ardından 1600 kadar erimiz tutsak edilmiştir. (23 Aralık). Yine El Ariş'e 35 km kadar uzakta olan Refah'ta da bir birliğimiz baskına uğramış ve 2000 kişi şehit ve tutsak düşmüştür. (9 Ocak 1917).

Lord George'nin 17 Aralık 1917'de başbakan olmasıyla Sina Cephesi'nde strateji değişikliğine gidilmiştir. Lord, Kudüs'ün alınması amacıyla Filistin vuruşmalarının geliştirilmesini istemiştir²².

İngiltere'nin Gazze'ye taarruz etmesinin amaçları:

1. İngiltere ve Fransa arasında 16 Mayıs 1916'da imzalanan Sykes Picot Antlaşması'nı uygulamak,
2. 2 Kasım 1917'de yayımlanacak olan Balfaur Bildirisi'nin şartlarını gerçekleştirmek için, Filistin'i işgal ederek, Yahudilere verdikleri yurt edinme sözünü uygulamaya koymak,
3. Suriye'yi ele geçirerek Fransa'nın Hristiyan Araplar üzerindeki etkiyi artırmak,

²⁰ Bayur, *a.g.e.*, s.351. Kressenstein, *a.g.e.*, s.123; Bu durumu en iyi inceleyen Kress yazısında şöyle diyordu: "Romani muvaffakiyetsizliğinin Almanlarla Türk subaylarının arasında husule getirdiği fena tesir bu muhaberenin bize yapmış olduğu maddi zararlardan daha şiddetliydi. Hepimizin sınırları az çok bozulmuştu. Alman subayları arasında anlaşmazlık ve kavgalara sebebiyet veren ve sıcak memleketlerde arız olan bir sinirlilik kendini göstermişti. Fakat bilhassa Alman teşkillerine verilmiş olan Türk erlerine Alman arkadaşları tarafından yapılan muamele Türk subaylarının birçok şikâyetlerini mucip olmuştu. Birbirine yabancı iki elemanın muhtelit teşkiller halinde birleştirilmesi benim evvelce tahmin ettiğim veçhile birçok hallerde iyi netice vermemişti. Ekseriyetle Alman subayları Türk astlarına karşı yapılmasına lazım gelen doğru muameleyi bilmemiş ve Alman erlerine Türk arkadaşlarına karşı hitap ederken takınacakları doğru tavır ve kullanacakları doğru sesi öğretmeğe ihtimam etmemişlerdi. Ondan başka biz Almanlar, müttefiklerimizin insanlık ve askerlik karakterleri hakkındaki hükümlerimizde, o zaman lüzumu kadar basiret ve ihtiyat gösteremiyorduk. Diğer cihetten Türk arkadaşlarımızda tam yerinde olmamakla beraber maraz derecesini bulan hassasiyet ve bariz bir itimatsızlık hüküm sürüyordu. Bu itimatsızlık onların az veya çok nispette olan mesleki ve umumi bilgilerinin noksanından mütevellit duygunun –evet hiç olmazsa tahtışşuur mevcut olan bu duygunun- tabii bir neticesiydi.

²¹ Bayur, *a.g.e.*, s.352; Erden, *a.g.e.*, s.59.

²² Bayur, *a.g.e.*, s.352-355.

4. Filistin Osmanlı hâkimiyetinden kurtulunca ortaya çıkan boşluğa bir Yahudi Devleti'nin kurulmasını temin etmektir²³.

BİRİNCİ GAZZE MUHAREBESİ

Birinci Gazze Muharebesi, İngilizler tarafından Osmanlı ordusunu Mısır ve Süveyş su yolundan uzaklaştırmak için başlatılmıştır. İngilizler, Refah'ı aldıktan sonra yine El Ariş'e çekilmiştir. Osmanlı ordusu, 26 Ocak 1917'de Han Yunus'tan geçen Şelale çizgisine, 17/18 Mart gecesi daha geriye Gazze-Birüssebi çizgisine çekilmiştir. Bu sırada İngiliz demiryolu 14 Mart'ta Refah'a ulaşmış ve Sallak çizgisinde saldırmak üzere yığınak yapmaktaydı²⁴.

İngilizler, 1915'te Çanakkale ve 1916'da Kut'ül Amare'den sonra 1917'de birbiri ardına yapılan iki Gazze muharebesiyle sarsılacaktır. 25 Mart'ta yapılan hava keşifleri göstermiştir ki; İngilizlerin Han Yunus'ta iki atlı tümeni, Birirefah-Tellelrefah'ta muhtemelen atlı tümenleri ve Han Yunus'la Tellelrefah arasında iki tümen kadar kuvvetleri ile çok sayıda topçu ve diğer kıt'aları tespit edilmiştir²⁵.

İngilizlerin Gazze Muharebesi'nde, General Murray komutasında, Avusturalya-Yeni Zellanda (ANZAK) Atlı Tümeni, İmparatorluk Atlı Tümeni, 52, 53, 54. Piyade Tümenleri ve İmparatorluk Heçinsüvar (Develi) Tugayı'na karşılık Türklerin, Albay Von Kress komutasında, 1. Kuvve-i Seferiye Komutanlığı, 24 Mart 1917'den itibaren kuzeyden güneye Gazze, Cemame (3. Tümen), Telleşşeria (16. Tümen) ve Birüssebi (3. Süvari Tümeni) grupları bulunuyordu²⁶.

Türk keşif uçakları, 26 Mart 1917 günü saat 09.00'da 1. Kuvve-i Seferiye Karargâhına İngilizlerin Han Yunus'tan geçerek Gazze istikametinde ilerlediklerini bildiren raporunu getirmişlerdir²⁷. 1. Kuvve-i Seferiye Komutanlığı'nın 26 Mart 1917 tarihli emrine göre: "... Cemame Grubu (3. Tümen), Gazze'nin kuzey ve doğusundaki düşmanlara taarruz etmek üzere Huc-Gazze istikametinde ilerleyecek, Telleşşeria Grubu (16. Tümen), Telleşşeria-Hırbet Ebu Cerra-Gazze yolu boyunca ve sola (güneye) kuvvetli kademeli olarak Gazze istikametinde ilerleyecek. İlk önce 139 Rakımlı Tepe'yi ele geçirecek, Birüssebi Grubu (3. Süvari Tümeni), derhal hareket ederek, bugün Şelale'ye varmaya çalışacak..."²⁸.

²³ Cemal Kemal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi Nasıl Kaybettik?", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 55, 2014, s.132.

²⁴ Bayur, a.g.e., s.355-356.

²⁵ BDHTH, C.IV, Ks. I, s.511. ATESE, 3221, Dosya H-47, Fihrist 1-1; 1. Kuvve-i Seferiye Komutanlığı, 25 Mart 1917'de IV. Orduya gönderdiği mesajda şöyle yazmıştır: "...İngilizlerin yarın (26 Mart 1917) taarruz etmesi mümkündür".

²⁶ Kemal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi...", s.133.

²⁷ ATESE, Kls.3221, Dos.H-49, Fih.1-4.

²⁸ Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.40

İngilizler 26 Mart 1917 tarihinde Gazze'yi, Türklerin 18.000 kişilik kuvvetine karşılık 40-50.000 kişilik kuvvetle kuşatmışlardır²⁹. Böylece 27 Mart 1917'de kesin sonuçlu bir harekâtın emarelerini vermişlerdir. Bu sırada Gazze ile telefon irtibatı kesilmiştir³⁰. Gazze'de yaşanan şiddetli muharebelerin ardından 27 Mart 1917'de İngiliz birlikleri, Ali Muntar Tepe'yi ve Gazze'nin güneyini ele geçirmişlerdir. Ancak Cemame Grubu, (3.Tümen) düşmanı Vadi Gazze'nin batısına atmıştır. Telleşşeria Grubu (16.Tümen) ise El Mansura'ya taarruz ederek geri almıştır³¹. Birüssebi Grubu (3.Süvari Tümeni), Bir Um Urkan'dan Hırbet Um Resul-Gazze istikametinde hareket etmiştir. Bu sırada İngilizlerin Gazze'den çekilerek Gazze'nin doğusunda artçı birlikler bıraktığı, asıl birlikleriyle Dırelbalah ve Elkoçan arasında toplanmaya başladıkları, Birüssebi Grubu'nun (3.Süvari Tümeni) ise İngilizleri ilerletmemek üzere bir mevziye yerleştirileceği emri gelmiştir³². İngilizler, sayı üstünlüğünün yanı sıra taşıt, silah ve yiyecek bakımından üstün³³ olmasına rağmen savaş gemisi bombardımanı ile da desteklenmiştir³⁴. Ancak İngilizler, 27/28 Mart'ta çok ağır kayıplarla geri çekilmek zorunda kalmışlardır³⁵.

Bu muharebedeki İngiliz kayıpları 6-7.000 kadardı. Kıtalarımız tarafından gömülen ölü sayısı 1340 idi. 200 esir, sayısız tüfek, 32 makineli tüfek, 500 sandık cephane ve piyade mermisi, 1000 kadar makineli tüfek şarjörü, 19 sandık bomba ve daha birçok askeri malzeme ele geçirilmişti. Türk kayıpları ise, 10 subay, 284 er şehit; 26 subay, 994 er kayıp (muhtemelen esir), 12 subay, 1064 er yaralı, 99 hayvan ölü, 85 yaralı, 109 kayıptan ibaretti. Silahlardan ise, 802 tüfek, 193 kasatura, 2 top düşman ateşiyle tahrip edilmiştir³⁶.

1.Kuvve-i Seferiye, İngilizlerin Süveyş Kanalı'ndan itibaren Filistin istikametinde başlattıkları taarruzlarını ilk defa Gazze'de durdurmayı başarmıştır. İngiliz komutanı 1 Nisan'da Londra'ya gönderdiği telgrafta, harekâtın büyük başarılar sağladığını düşmanı kesin

²⁹ BDHTH, C.IV, Ks. I, s.555; Liman Von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, (Çev. Eşref Bengi Özbilen), 3.Basım, İstanbul, 2014, s.220.; Murat Çulcu, "Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, Yıldırım Hakkında" *Arşivi Kaybolan Savaş Sina-Filistin Suriye Cephesi*, İstanbul, 2009, s.190; Akın, *a.g.t.*, s.73.

³⁰ Kemal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi...", s.133-134.

³¹ BDHTH, C.IV, Ks.1, s.542-543.; Kemal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi...", s.135; Akın, *a.g.t.*, s.73.

³² ATESE, Kls.3221, Dos.H-49, Fih.1-16.; Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.42.

³³ İngilizler piyade tüfeğinde yedi, topta iki, tüm cephede üç kat üstünlüğe sahiptir. Kemal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi...", s.133; Akın, *a.g.t.*, s.73.

³⁴ Arslan, *a.g.m.*, s.438.

³⁵ Bayur, *a.g.e.*, s.355....

³⁶ ATESE, Kls.3221, Dos.H-49, Fih.1-17; BDHTH, C.IV, Ks.1, s.555; Sanders, *a.g.e.*, s.221; Sanders'e göre, Türkler 1500 kadar İngiliz ölüsü gömdüler ve 20 otomatik tüfek ganimet olarak aldı. Kressenstein, *a.g.e.*, 149-150; Von Kress'e göre İngilizler 4000 kadar kayıp vermiştir. Türklerin zayıtı, 300 şehit, 1085 yaralı ve 1061 kayıptı. Kress şunları da ekler: "...Şimdiye kadar yalınayak gezen yüzlerce Türk eri nihayet iyi İngiliz çizmelerine sahip olmuşlardır ve şimdiye kadar kaput ve velensesi olmayanlar da güzel İngiliz kaputlarının içinde ısınmak zevkini duymuşlardır..."

bir felakete uğratmasına az bir şey kaldığını ancak o sırada sis olması ve bölgenin susuz olması nedeniyle böyle sonuçlandığını yazmıştır³⁷.

Osmanlı yazarlarından bazıları, Gazze’de vuruşmanın yanlış olduğunu, düşman karşısına ancak çıkabileceğimiz 18.000 kişinin orada yok edilmesiyle Filistin ve Suriye yolunun o anda düşmana açılmış olacağını ifade etmiştir. Ek olarak, Gazze-Birüssebi çizgisinin Çanakkale gibi karış karış savunulması gereken bir yer olmadığını, ne kadar geri gidilirse az verimli olan ulaştırma yollarımız o kadar kısaltılmış, kaynaklarımıza o kadar yaklaşılmış, düşmanın ise o kadar vakit ve kuvvet kaybetmiş olacağını ileri sürmüşlerdir. Bu düşüncelere dayanan Yarbay Nihat şunları ekler: “*Birinci ve İkinci Gazze Muhaberatının muvaffakiyetine ve bu sayede bu hatta sekiz ay kalabilmiş olmamıza rağmen, Gazze hattında sebat kararı çok cüretkârane idi. Bu muvaffakiyet vaktiyle kabil-i hesap değildi ve bir âdem-i muvaffakiyet karardaki vaktiyle kabil-i hesap değildi ve bir âdem-i muvaffakiyet kararındaki hatayı pek elim surette ortaya çıkarabilirdi*”³⁸.

İKİNCİ GAZZE MUHAREBESİ

Bağdat’ın Mart 1917’de düşmesi İngiliz hükümetini yüreklendirmiştir. Irak ve Hindistan’dan yeni birliklerin de gönderilme imkânı, konunun Londra bakanlar kurulunun savaş komitesine taşınmasını sağlamıştır. Görüşmeler sonucunda harekâtın amacının Türkleri Kudüs’ün güneyinde bozguna uğratmak ve Kudüs’ün işgali olduğu belirtilmiştir³⁹.

Kress, bu konuda “*30 Mart 1917 tarihinde, Mısır’daki İngiliz komutanı Sir Archibald Murray’ın Hükümeti’nden aldığı bir telgrafta, Kudüs’ün zaptına (zorla alınmasına), mümkün olduğu kadar az (kısa) bir zamanda erişilmesi lazım gelen hedeflerden biri olarak işaret edilmişti.*” bilgisini vermiştir⁴⁰.

Mısır Genel Komutanı General Murray, Doğu Sefer Kuvveti Komutanı General Dobel ile Türk mevziine taarruz için durum değerlendirmesi yapmıştır. Yapılan plan neticesinde şu kararlar alınmıştır: “*Doğudan yani Birüssebi istikametinden yapılacak bir ileri harekât başarı için daha fazla imkân vermekle beraber, su ikmaline ait aşırı güçlükler, böyle bir harekâtın elimine edilmesini gerektiriyor. Ancak Gazze’ye karşı bir cephe taarruzuna mecburiyet veriyor.*” Planın ana noktası, Birinci Gazze Muharebesi’ndeki gibi atlı kuvvetlere dayanan bir taarruz yerine üç tümenli bir piyade cephe taarruzu idi⁴¹.

³⁷ Bayur, *a.g.e.*, s.355; Armaoğlu, *a.g.e.*, s.128; Sanders, *a.g.e.*, s.221.

³⁸ Bayur, *a.g.e.*, s.356; Akın, *a.g.t.*, s.73-74.

³⁹ Bayur, *a.g.e.*, s.356.

⁴⁰ Kressenstein, *a.g.e.*, s.159; Kemal, “Birinci Dünya Savaşı’nda Gazze’yi...”, s.137.

⁴¹ BDHTH, C.IV, Ks. I, s.597. Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.44.

İngilizlerin Filistin'e takviye kuvvetlerle tekrar taarruza geçeceğinden şüphe yoktu. Ancak Cemal Paşa garip bir suretle Gazze'de savaşın kazanıldığını ve buranın tahliyesini istemişse de Kress, Cemal Paşa'yı bu fikrinden vazgeçirmiştir⁴². Hâlbuki Cemal Paşa hatıratında; Gazze-Birüssebi hattının Osmanlı kuvvetlerinin kontrolünde olması, İngiliz ve Arap cepheleri arasında birlik kurulmasını engellemiştir diyerek⁴³, İngilizlerin bu bölgede tekrar taarruz edebileceğini öngörüyordu. Nitekim bölgedeki diğer komutanlar arasında İngiliz taarruzunun Gazze-Birüssebi hattına yapılacağı fikrine varılmıştır. Bu düşünceye rağmen Türk birlikleri, bu bölgede yeterli kuvvet bulundurmamıştır⁴⁴. Arazi kumluk olup devamlı şekil değiştirdiği için sadece bitki bulunan bölgelerde kum torbalarıyla tahkimat yapılabilmiştir. Askerlerimiz, Suriye ve Filistin'deki iyi kumaştaki kum torbalarını ya iç çamaşırı olarak kullanıyor ya da bedevilerden kum torbası mukabilinde portakal ve sigara satın alıyorlardı. Kum tepelerinin arkaları tabii siper görevi yapmıştır⁴⁵.

1. Kuvve-i Seferiye Komutanlığı, 3. Piyade Tümenini Gazze'de, 53. Piyade Tümenini Gazze-Atavine arasında, 16. Piyade Tümenini Atavine-Telleşşeria ve 3. Süvari Tümenini de Telleşşeria istasyonu civarında konuşlandırmıştır⁴⁶. Osmanlı ordusu bu şartlar içerisindeyken, İkinci Gazze Muharebesi sırasında İngilizler, tüfekte üç, topta iki kat muharebe üstünlüğüne sahiptir. Gazze cephesindeki Türk kuvveti 30.000 kişiyi bulmuş, İngiliz kuvveti ise 50.000 kişiyi aşmıştır⁴⁷.

İngilizler, 17 Nisan 1917'de 3 ve 53. Tümen bölgelerini karadan ve denizden yoğun ateş altına almış, Şeyh Abbas ve Mansure tepelerine yerleşmişler, 18 Nisan'da da mevzilerimizi bombardımana devam etmişlerdir⁴⁸. 19 Nisan'da 05.00'dan 08.00'a kadar şiddetli top atışı yapıp, 08.30'da Gazze mevzilerini ateş altına almaya başlamışlardır⁴⁹. Ateş yoğunluğu, Gazze ile Tel eş-Şeria'nın sorumluluk bölgesinde daha baskındır. Hedefleri Türk cephesini ortadan yarmaktır⁵⁰.

Düşman ordusu, zehirli gaz mermisi kullanmasına rağmen 53. Tümen cephesine üç kez tekrarladığı taarruzdan başarı sağlayamamış⁵¹, Nevbahir Vadisi'ne çekilmiştir⁵². İngilizler, 19 Nisan 1917'de sonuçlanan İkinci Gazze Muharebesi'nde de bir kez daha

⁴² Kressenstein, *a.g.e.*, s.151.

⁴³ Cemal Paşa, *Hatırat (1913-1922)*, 2.Baskı, (Hz. Ahmet Zeki İzgöer), İstanbul, 2012, s.33.

⁴⁴ Çulcu, "Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, Yıldırım Hakkında" ..., s.193.

⁴⁵ Kressenstein, *a.g.e.*, s.151-152; Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.44.

⁴⁶ Sanders, *a.g.e.*, s.221; *BDHTH*, C.IV, Ks. I, s.600; Murat Çulcu, "Mehmet Emin Bey-Sina Filistin Cephesi", *Arşivi Kaybolan Savaş Sina-Filistin-Suriye Cephesi*, İstanbul, 2009, s.76.

⁴⁷ Bayur, *a.g.e.*, s.356; Akın, *a.g.t.*, s.74.

⁴⁸ Kressenstein, *a.g.e.*, s.153.

⁴⁹ Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.45; Çulcu, "Mehmet Emin Bey-Sina Filistin Cephesi" ..., s.76; Kressenstein, *a.g.e.*, s.155.

⁵⁰ Sanders, *a.g.e.*, s.222; Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.45; Kressenstein, *a.g.e.*, s.156.

⁵¹ Kressenstein, *a.g.e.*, s.156; Zehirli gaz kısa bir süre önce Fransa Cephesi'nde de kullanılmıştır.

⁵² *ATESE*, Kls.4524, Dos.H-2, Fih.1-15.

yenilgiye uğramışlardır⁵³. IV. Ordu Komutanı Ahmet Cemal Paşa, İkinci Gazze Muharebesi'nin başarılı sonucunu, Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya rapor etmiş; Enver Paşa tarafından da tebrik mesajı alınmıştır⁵⁴.

Türk birlikleri, süratle İngiliz birliklerinin üzerine doğru ilerleyip ağır zayıat vermiştir. 22. Kolordu Komutanlığı 19 Nisan 1917 tarihinde saat 09.30'da gruplara şu emri vermişti: "*Mecdel bölgesinde her şey sükûnet halindedir. İngilizler bütün kıt'alarını geniş bir cepheye yaydıklarından, bizi mevzilerimizden çıkarmak üzere yaptıkları taarruzlarını takviye etmek için, yeterli kıt'aları olmadığı anlaşılmaktadır. İngilizlerin taarruzunu geri atmak bizim için yeterli değildir. Bugün İngilizleri kesin bir hezimetle uğratmalıyız. Bunun için kayıp ve yorgunluk dikkate alınmayacak, bütün tümenlerin İngilizlerin taarruzunu defettikten sonra karşı taarruza geçmelerini emrediyorum. Bu maksat için önce ihtiyatlar söz konusudur. 3 ve 53. Tümenler taarruza geçmek için, Kolordu Komutanlığından ayrıca emir bekleyeceklerdir. Taarruz harekâtı Vadi Gazze'den daha ileri geçmeyecektir. Ben, İngilizlerin cepheden yaptığı taarruzun geri atıldığına, 3 ve 53. Tümenlerin temas hattını geçtiklerine dair haber aldıktan sonra, 3. Süvari Tümeni ve 16. Tümenle İngilizlerin sağ (doğu) kanadına kuşatıcı bir taarruz yapmaya çalışacağım. Bu emrin alındığı bildirilecektir*"⁵⁵.

Ahmet Cemal Paşa ile Von Kress Paşa, durum değerlendirmesi ardından düşmanı takip etmemeye karar vermişlerdi. İngilizler, 20 Nisan 1917 akşamı, Ettine-Eşşaluf-Elmansura-Hırbetelmeşrefe-Elasaferiye ve güneye uzanımı; Türkler ise, Gazze-Hırbetsihan-Resmelatavine-Ebuhureyre-Ebuyukeyk-Birüssebi hattını, geri alarak savunma tertibi almışlardır⁵⁶. İngilizlerin, bu muharebede Türklerden beş kat daha fazla personel zayıatı verdiği tahmin edilmiştir⁵⁷. Kress'e göre, Türkler, 402 şehit, 1364 yaralı, 247 kayıp olmak üzere toplam 2013 kişilik zayıat verilmiştir. İngilizlerden, 1 subay, 300 er sağlam, 5 subay, 163 er yaralı esir alınmış ve İngilizlerin 8.000-10.000 arasında zayıat verdikleri tahmin ediliyordu⁵⁸. Türk Harp Tarihi Şubesi'ne göre Türk kayıpları: 9 subay, 393 astsubay ve er ölü, 34 subay, 1330 astsubay ve er yaralı, 5 subay ve 242 astsubay ve er kayıp olmak üzere toplam 2013 idi⁵⁹.

⁵³ Akın, *a.g.e.*, s.74; Kressenstein, *a.g.e.*, s.158; Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.46; Bayur, *a.g.e.*, s.357.

⁵⁴ ATESE, Kls.3221, Dos.H-53, Fih.1-10.

⁵⁵ ATESE, Kls.4524, Dos. H-2, Fih.1-15.

⁵⁶ BDHTH, C.IV, Ks. I, s.636; Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.45-47.

⁵⁷ Sanders, *a.g.e.*, s.223; Sanders'e göre Türklerin zayıatı, 391 şehit, 1336 yaralı ve 242 kayıptı. İngilizlerin zayıatı ise, 6 subay ve 266 asker esir düşmüştü. Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.47; Akın, *a.g.t.*, s.74; Cemal Paşa'ya göre Türk kayıpları, 10 subay, 276 er şehit, 12 subay, 744 er yaralı, 14 subay, 571 er kayıp olmak üzere toplam 1627 kişidir.

⁵⁸ Kressenstein, *a.g.e.*, s.158;

⁵⁹ BDHTH, C. IV, Ks. I, s.650;

Avusturalya’da yayınlanan resmi bir kitapta İkinci Gazze muharebesi taarruzunun akameti, İngilizlerin bu harpler sırasında maruz kaldıkları en ciddi muvaffakiyetsizlik olarak gösterilmiştir⁶⁰. Aldıkları yenilgiyi İngilizler farklı şekilde yorumlamışlardır. Örneğin Mareşal Robertson, İkinci Gazze yenilgisine götüren 30 Mart 1917 tarihli yönergeyi vermekteki amacın, Doğu Anadolu’da Rusların durumunu kolaylaştırmak ve Bağdat’ı geri almak için Halep’te toplanmakta olan Türk birliklerini güneye, Filistin’e doğru çekmek olduğunu yazmıştır. Yani başka yerlerde istenilen sonuçları almak için Gazze işine girildiğini ifade etmiştir⁶¹.

22 Nisan’da General Murray, yeni bir saldırıya hazırlandığını ve kesin başarı için tam mevcutlu beş tümene ihtiyacı olduğunu Londra’ya bildirilmiştir. Ancak Rusya’daki karışık durum ve Fransa cephesinde işlerin iyi gitmemesi nedeniyle yardımcı kuvvet gönderilmesi uygun görülmemiştir. Bu yüzden ona 25 Nisan’da elindeki kuvvetlerle, çıkacak her fırsattan faydalanarak Türklere saldırıp onları yenmeye çalışması gerektiği, amacın Türkleri Filistin’den çıkarmak olduğu bildirilmiştir. Bu yeni talimat “aşırı girişimlerde bulunma yetkisi anlamına geliyordu.

İngilizler, Birinci Gazze Muharebesi’nde Hanyunus’tan Vadi Gazze’ye kadar, İkinci Gazze Muharebesi’nde ise Vadi Gazze’nin kuzeyinde bulunan çıkış arazisini ele geçirerek, avantaj sağlamışlardır. Sıcak mevsimin de gelmesiyle, 19 Nisan 1917 tarihinden 31 Ekim 1917, yani Üçüncü Gazze Muharebesi’ne kadar tarafların durumunda önemli değişiklik olmamıştır⁶².

Türkler açısından başarılı geçen bu iki harekât, bölgede büyük ölçüde Yahudi kökenli casuslardan yararlanan İngiliz İstihbarat Servisi (BIS)’nin yanı sıra ABD istihbarat elemanlarının da dikkatini çekmiş ve bölgeye yönelik istihbarat elemanları seferber edilmiştir. Birçok yerel örgüt tarafından yürütülen Filistin’deki yerel casusluk faaliyetleri “İsrail’in geleceği hiçbir zaman engellenemeyecektir. (“Netzach Israel Loshakere”) slogana uygun olarak yürütülmüştür⁶³.

Gazze Muharebelerindeki azim ve tahammülü, ABD Askerî Ataşesi Yüzbaşı R.H. Williams raporunda “*Filistin’de asıl muharebe hattı birlikleri münhasıran Türklere olmaktadır. Onlar taarruz ve istihbarat azlığı insiyatifini ortadan kaldıran dikkate şayan dayanma gücü ve şikâyet etmeyen itaatliliğe sahip yürekli ve tamamen güvenilir askerlerdir.*” şeklinde ifade etmiştir⁶⁴.

⁶⁰ Kressenstein, *a.g.e.*, s.158.

⁶¹ Bayur, *a.g.e.*, s.357.

⁶² Bayur, *a.g.e.*, s.357; Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.48.

⁶³ Arslan, *a.g.m.*, s.438; bu slogan NILI tarafından üretilmiştir.

⁶⁴ Arslan, *a.g.m.*, s.451.

ÜÇÜNCÜ GAZZE MUHAREBESİ

İkinci Gazze Muharebesi ile Üçüncü Gazze Muharebesi Arasında Gelişen Olaylar

İngiltere 11 Mart 1917'de Bağdat'ı ele geçirmiş⁶⁵, Rusya'da 12 Mart 1917'de devrim olmuş ve ABD 6 Nisan 1917'de Almanya'ya savaş ilan etmiştir⁶⁶. İtalya, 20 Mayıs 1917'de, Yunanistan, Haziran 1917'de İtilaf Devletleri safında savaşa girmiştir⁶⁷. İsyan eden Araplar, Mekke, Cidde, Taif, Yenbu ve Vech'i ele geçirerek, Hicaz'ın işgalini tamamlamış ve Filistin Cephesi'ne yaklaşmışlardır⁶⁸.

Ahmet Cemal Paşa ve Enver Paşa Anlaşmazlığı

Başkomutan Vekili Enver Paşa, en küçük bir fırsatta taarruz ederek İngilizlerin Mısır ile irtibatını kesip Akdeniz'e dökülmesini, Bahriye Nazırı ve IV. Ordu Komutanı Ahmet Cemal Paşa ise savunmada kalmayı uygun görüyordu.

Bu çatışma⁶⁹, Filistin Cephesi'ndeki başarısızlıkların yolunu açmış ve her gün daha kötüye gitmiştir. 53.Tümen 161. Piyade Alay Komutanı'nın verdiği rapordan birliklerin durumlarının vahim olduğu anlaşılmaktadır: *"Alay, Gazze Muharebeleri'nin başlangıcından itibaren, avcı siperlerinde bulunmaktadır. Alay, en iyi subaylarını feda etmek zorunda kalmış, iyi eğitim görmüş erlerini de çeşitli nedenle kaybetmiştir. Her gün düşman topçu ateşinden üç beş kişi kurban verilmektedir. Muharebe gücünün onda dokuzu kaybedilmiş, bölüklerin komutası şimdi genç, tecrübesiz ve yetiştirilmeye muhtaç subayların elinde kalmıştır. Şimdiye kadar kayıpları tamamlamak üzere gönderilen ikmal erlerinin pek azı hariç, diğerleri hiç eğitilmemiş hatta tüfek tutmasını dahi bilmiyorlar, bunlar, elbisesiz hatta gömleksiz olarak gelmekte, hiçbirisi askerlik ruhu taşımamaktadır. Bunlar asker değil çok acınacak mahlûklardan müteşekkil bir sürüdür. Bu alaydaki altı haftalık hizmetim esnasında*

⁶⁵ Sanders, a.g.e., s.218.

⁶⁶ Armaoğlu, a.g.e., s.122-129.,

⁶⁷ Genelkurmay ATESE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Sina Filistin Cephesi, C. IV, Kısım II, Ankara, 1979, s.3; Bolşevik İhtilali'nin ardından Rusya'nın Sykes Picot Antlaşması'nı açıklaması ile İtalya Ortadoğu'dan pay istemiştir. İtilaf Devletleri, Saint Jean de Maurienne Antlaşması ile Konya, İzmir, Aydın ve Antalya bölgelerini İtalya'ya vaat ederek kendi yanına çekmişlerdi.

⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Köse, İngiliz Arşiv Belgelerinde Hicaz İsyanı, Selis Yayınları, İstanbul, 2014.

⁶⁹ Kemal, Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi... , s.51, s.52; Vakit Gazetesi'ne göre: *"Cemal Paşayla Enver Paşa arasında Umumi Harp (Birinci Dünya Harbi) esnasında zuhur eden ihtilafın başlangıcı hakikatte bu mesele değildir. İttihat ve Terakki'nin bu iki askeri başı arasında öteden beri mevcut olan rekabet, 1915 senesi içinde kendini göstermiştir. Bunu o vakit Türkiye'yle hali hareketi olan (harp halinde bulunan) İtilaf Devletleri haber almışlar bu vaziyetten istifade etmek istemişler, Suriye'de Cemal Paşaya krallık vadederek Enver paşa ve daha doğrusu Hükümet-i Merkeziye aleyhine kıyam (isyan) ettirmek fikrine düşmüşlerdir."*

*gördüklerimi açıkça ve hakikate tamamen uygun olarak size arz etmeye vatanıma karşı sevgi ve duygularım beni mecbur etmiştir...”*⁷⁰

III. Kolordu Komutanı Albay İsmet (İnönü), Cemal Paşa'nın Filistin Cephesi'ndeki durumu hakkında “*4. Ordu Komutanı Cemal Paşa, Suriye’de adeta devlet içinde devlet gibi kudretliydi*” sözlerini söylemiştir⁷¹.

İngilizler hazırlıklarına titizlikle devam ederken Alman General Falkenhayn, Sonbahar’da Bağdat’a yapılacak taarruzu yerinde incelemek maksadıyla 7 Mayıs 1917’de Türkiye’ye gelmiş⁷² ve dönüşünde IV. Orduyu ziyaret etmiştir. General Falkenhayn, iki 7 ve 8. ordularla Irak’a taarruz ederek, Bağdat’ı almayı planlamıştır. Ahmet Cemal Paşa bu taarruz için yeterli erzak ve gücün olmadığını belirtmiştir⁷³. Başkomutan Vekili Enver Paşa durumu yerinde incelemek için Filistin’e gitmiştir. Orduların son durumunun konuşulması için 24 Haziran 1917’de Enver Paşa’nın isteği ile Halep’te toplantı yapılmıştır. Halep toplantısına; Başkomutan Vekili Enver Paşa, Kafkas Orduları Grubu komutanı Ahmet İzzet Paşa, Bahriye Nazırı ve 4.Ordu Komutanı Ahmet Cemal Paşa, 2.Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, 6.Ordu Komutanı Halil Paşa, Başkomutanlık Karargâhı Kurmay Başkanı Bronzart Paşa, Harbiye Nazırlığı Müsteşarı Mahmut Kamil Paşa, 4.Ordu Kurmay Başkanı Albay Ali Fuat (Orgeneral Erden), 3.Ordu Kurmay Başkanı Von Goze, Kafkas Orduları Kurmay Başkanı Yarbay Von Falkenhavzen ve 6.Ordu Kurmay Başkanı Yarbay Kreçman katılmıştır⁷⁴.

General Falkenhayn’ın Süveyş Kanalı ile eş zamanlı olarak Bağdat üzerine bir harekât planını Mustafa Kemal Paşa, şiddetle eleştirerek planın “*aptalca ve gerçekleştirilemez*” olduğunu açıklamıştır⁷⁵. Aynı şekilde Ahmet Cemal Paşa da Bağdat harekâtını sakıncalı gördüğünü ifade edince Başkomutan Vekili Enver Paşa şu cevabı vermiştir: “*Genel Karargâh bu Bağdat harekâtına karar verdi. Almanya’dan en kudretli bir general aldı... Bu nedenle bu harekâttan vazgeçmeye imkân yoktur.*” Bunun üzerine İzzet Paşa, hiç olmazsa bir tümenin Halep’te bırakılmasını teklif ettiyse de reddedilmiştir⁷⁶. Bu toplantıda hiçbir karar alınmamıştır. Enver Paşa toplantının genel durumunu şöyle ifade etmiştir: “*Ben bu sırada başka bir şeyle meşguldüm. Ordu Komutanlarının bazılarını Halep’e davet ettim. Onlarla bu esası konuşmak istiyorum. Düşüncem; Bağdat’ı bir taarruzla geri almaktır. 2.Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa’nın komutasında bir 7.Ordu kurmak ve bu orduyla Halil Paşanın komutasındaki 6.Orduyu Yıldırım Grubu adı altında bir Ordu Grubu Komutanlığı’nın emrine*

⁷⁰ Kressenstein, a.g.e., s.169.

⁷¹ Selek, a.g.e., s.106.

⁷² Faruk Yılmaz, *General Allenby’nin Hatıratı*, İstanbul, 2013, s.44; Times Gazetesi, Falkenhayn hakkında “*Suriye’ye giden Falkenhayn, karaya düşmüş bir balina balığına benziyor*” demişti.

⁷³ BDHTH, C. IV, Ks. II, s.58. Kressenstein, a.g.e., s.171; Von Kress de Cemal Paşa gibi düşünüyordu.

⁷⁴ BDHTH, C. IV, Ks. II, s.69; Bayur, a.g.e., s.367-368; Aydemir, a.g.e., s.295-296.

⁷⁵ Hatipoğlu, a.g.e., s.16.

⁷⁶ BDHTH, C. IV, Ks. II, s.70.

verip, Bağdat üzerine geçirmek emelindeyim. Hangi cephelerden hangi fırkaların alınacağını filan kâmilten tespit ettim. Yıldırım Kumandanlığı için de Almanya bize General Falkenhayn'ı verdi. Zannediyorum ki bu vazifeyi iyi yapacaktır.”⁷⁷.

Osmanlı Devleti, Filistin ya da Irak'ı sıklet merkezi yaparak, düşmana karşı güç dengesi oluşturmalıydı Ancak Başkomutan Vekili Enver Paşa, sırf siyasi itibar kaygısıyla, Bağdat üzerine gitmekte ısrarcıydı. Ayrıca Almanya ile imzalanan gizli ittifak anlaşması gereğince, Osmanlı topraklarının tehlikeyle karşılaşması durumunda, gerekirse Alman silahlı kuvvetleri tarafından korunacaktı⁷⁸.

Enver Paşa, Cemal Paşa'nın Almanya'da bulunduğu sırada Filistin Cephesi'nin General Falkenhayn'a verildiğini şifreli telgrafla iletmıştır. Cemal Paşa telgrafa cevaben: “Almanların başına Verdün felaketini getirmiş olan General Falkenhayn'ın Osmanlı'nın başına da Filistin taarruzu belasını getireceğini” söylemiştir⁷⁹.

İngiliz Komuta heyetinde Haziran 1917'de önemli bir değişiklik olmuştur. Mısır Kuvve-i Seferiye Komutanı General Murray görevini, 28 Haziran 1917'de General Sir Edmund Allenby'e teslim etmiştir⁸⁰. General Allenby, Ekim 1917 sonuna kadar hazırlık yapmayı planlamıştır. “Her Türk askerine karşılık dört İngiliz askeri tahsis edilmedikçe, hücumu tekrar etmeyeceğini” söylemiştir⁸¹. Bu arada İngiltere Başbakanı Lloyd George, General Allenby'den” Kudüs'ü alarak İngiliz halkına bir Christmas (Noel, 25 Aralık) hediyesi vermesini” istemiştir. Allenby, İngiltere'den ayrılmadan önce: “Kudüs'ü Noel'den önce alacağını” beyan ederek Filistin muharebelerinin hedefini; Türklerin Filistin'den çıkarılması, Kudüs, Filistin, Ürdün ve Suriye'nin ele geçirilmesi olarak tespit etmiştir⁸².

Başkomutan Vekili Enver Paşa, General Allenby'nin Mısır Kuvve-i Seferiye Komutanlığı'na atanmasından sonra Alman Başkumandanlığına şu telgrafi çekmiştir: “...Nihayet, düşmanın Filistin'i işgaline engel olunamazsa, bu ne genel durum üzerinde kat'i bir tesir husule getirir, ne de Türkiye için tehlikeli olur. Fakat buna mukabil düşmanın mühim kuvvetleri Cihan Harbi'nin kati netice yeri olmayan bir noktada bağlanmış olur.” Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, Enver Paşa stratejik anlamda yetersizdir. Üstelik Osmanlı'dan ziyade Almanya'nın çıkarlarını gözetmiştir⁸³.

⁷⁷ Aydemir, a.g.e., s.295.

⁷⁸ BDHTH, C. IV, Ks. II, s.81-82.

⁷⁹ İzgöer, a.g.e., s.34;

⁸⁰ Kressenstein, a.g.e., s.168; Murat Çulcu, “General Allenby'nin Filistin Raporları, Arşivi Kaybolan Savaş Sina-Filistin-Suriye Cephesi, İstanbul, 2009, s.283; Ayfer Özçelik, Ali Fuad Cebesoy, ---, 1993, s.23.

⁸¹ Kemal, Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi..., s.56.

⁸² Kemal, Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi..., s.56; Bayur, a.g.e., s.424; Akın, a.g.t., s.74.

⁸³ Kressenstein, a.g.e., s.168.

Mustafa Kemal Paşa, 5 Temmuz 1917’de 2. Ordu Komutanlığı’ndan 7. Ordu Komutanlığı’na atanmıştır⁸⁴. İngiliz casusu Lawrence koordinesinden hareket eden Araplar 6 Temmuz 1917’de Akabe’yi işgal etmiştir. Ahmet Cemal Paşa, 7 Temmuz 1917 tarihinde Suriye’de ayaklanmanın yakın olduğunu Enver Paşa’ya bildirmiştir⁸⁵. Ancak Enver Paşa 10 Temmuz 1917’de “*Suriye’de genel bir ayaklanma tehlikesini biraz büyütülmüş görüyorum...*” cevabını vermiştir⁸⁶. Cemal Paşa, Enver Paşa’nın olumsuz turum ve davranışlarından dolayı şu gerekçelerle; “*Şimdiki duruma ve onun lüzumlu kıldığı tedbirlere dair, yüksek kişilikleriyle aramızda düşünce ve görüş ayrılıkları vardır. 26.Tümenin Remle’de toplu bulunması, 3.Süvari Tümenin Arap ayaklanmasına karşı elde atlı bir ihtiyat gibi kullanılması, Dera’da bir tümenin bulundurulması ve ayrıca Riyak’ta da bir tümenin toplanması, gerek Filistin Cephesi’nin savunulması, gerek Hicaz’dan Suriye’ye yayılan ayaklanmanın etkisiz bırakılması, gerekse denizden gelebilecek önemli tehlikelere karşı korunabilmesi için, çok lüzumlu saymakta olduğumu ve bu kuvvetler olmadıkça, 4.Ordu bölgesini dış ve iç tehlikelere karşı savunabilmekten ibaret olan görevimi yapmak ve bu hususta vatanıma ve Halifelik yüksek katına karşı sorumluluğu üzerime almaktan kendimi aciz saydığımı arz ederim. Bu sebeple, bu görüşe göre istediğim kuvvetler gönderilmediği takdirde, mevcut kuvvetlerle ve sizin görüşünüz dâhilinde bu görevin yapılması sorumluluğunu kabul ve üzerime alamayacağımdan, diğer bir kişinin 4.Ordu komutanlığına atanmasını rica ederim.*” görevden ayrılmak istediğini belirtmiştir⁸⁷.

Ancak Enver Paşa da şu açıklamayla; “*Aramızda düşünüş ve görüş ayrılıkları yoktur. Filistin’in savunulması için her çareye başvurarak elden ne gelirse yapmak lazım geldiği kanısındayım... 4.Ordu Komutanı olarak, vatana karşı yaptığınız kıymetli hizmetlerinizden, bundan sonra da vazgeçilemeyeceğini, takdir buyursunuz umudundayım.*” Ahmet Cemal Paşa’yı bu düşüncesinden vazgeçirmiştir⁸⁸.

Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı’nın Kurulması

Filistin ve Irak cephesinde durum kötüleşince Enver Paşa, Avrupa’da bulunan Osmanlı kuvvetlerini çekmekle beraber Almanya’dan ayrıca kuvvet göndermesini istemiştir. Almanya bu isteği kabul etmiş ve prensip olarak Osmanlı Devleti’ne bir Alman Ordu Komutanı ve çoğunluğu Alman subaylarından oluşan bir ordular grubu karargâhı göndermiştir. İaşe güçlüğüne hafifletmek için grup emrine borç olmak suretiyle 5 milyon lira (altın olarak) verilecektir. Böylece Bağdat’ın kurtarılması için, Yıldırım Ordular Grubu

⁸⁴ Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.57-58.

⁸⁵ ATESE, Kls.3221, Dos.H-65, Fih.1-26.

⁸⁶ BDHTH, C. IV, Ks.II, s.75.

⁸⁷ ATESE, Kls.3221, Dos.H-67, Fih.1-11.

⁸⁸ ATESE, Kls.3221, Dos.H-68, Fih.1-20.

kurulmuş, 7. Ordu'nun Sina-Filistin Cephesi'ne yardımda bulunması düşüncesine de yer verilmiştir⁸⁹.

Yıldırım Orduları Grubu, başında tamamen Alman prensiplerine göre teşkil edilmiş bir ordular grubu kurmay heyeti, bir Alman grup kumandanı ve neredeyse tamamen Alman olan subaylardan oluşuyordu⁹⁰.

I. Napolyon'un Mısır'a saldırısı zamanında kullanılan "Yıldırım" deyiimi, bu defa da Filistin Cephesi'nde kullanılmıştır⁹¹. General Falkenhayn'ın Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığına atanmasını Padişah V. Mehmet Reşat 11 Temmuz 1917'de onaylamış ve Yıldırım Ordular Grubu'nun teşkil emri 15 Temmuz 1917'de yayınlamıştır⁹².

General Allenby, Temmuz 1917'den beri Filistin'e yeniden taarruz hazırlıklarına başlarken, General Falkenhayn, 6 ve 7. Orduları, komutası altına alıp Asienkorps (Asya Ordusu) adıyla birleştirmek, Mezopotamya (Irak)'ya karşı bir saldırıya geçerek, Bağdat'ı geri almak üzere harekât planları hazırlamaya başlamıştır⁹³.

Ahmet Cemal Paşa, Birinci Dünya Harbi'nde stratejik hatalar yapıldığını, Bağdat Seferi'nin de Filistin Cephesi'nin kaybedilmesine neden olacağını söylemiştir⁹⁴. Filistin Cephesi bir kez çözülürse, Kudüs'ün kaybedilmesi kaçınılmazdır. Bu da Irak harekâtının başarısız olması demektir. 7.Ordu Bağdat'ı zapt edemediği gibi Kudüs'ün imdadına da yetişemeyecektir. Irak girişiminin en önemli şartı Filistin Cephesi'nin güvenli ve sağlam olmasıdır⁹⁵.

İtilaf Devletleri, Gazze'ye taarruz hazırlıklarını sürdürürken bir yandan da Avrupa'daki Yahudileri, Türklere ve Almanlara karşı kullanmak için propaganda yapmışlardır. Kudüs Ermeni Patriği, İngiliz ve Fransızların propaganda faaliyetlerine karşı Avrupa gazeteleri ve Bern Sefaretine 9 Temmuz 1917'de beyanname göndermiştir. İçerikte; *"Osmanlı ve Alman otoritelerince Kudüs ve Filistin'de kilise ve manastırların yağmaladığı, mallarına el konulduğu, tahrip edildiği, Yafa (Tel Aviv)'daki Yahudilerin sürgün edildiği ve Ahmet Cemal Paşa'nın bölgedeki icraatları konusunda çıkan haberlerin gerçek dışı olduğu"* bildirilmiştir⁹⁶.

⁸⁹ BDHTH, C. IV, Ks. II, s.82-83; Hatipoğlu, a.g.e., s.7; Aydemir, a.g.e., s.297.

⁹⁰ Sanders, a.g.e., s.232-234.

⁹¹ Aydemir, a.g.e., s.297; Karal, a.g.e., C. IX, s.512.

⁹² BDHTH, C. IV, Ks.II, s.82-83.

⁹³ Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.61; Sanders, a.g.e., s.231; Özçelik, a.g.e., s.23;

⁹⁴ Aydemir, a.g.e., s.297; Mehmet Fatih Tarım, *Birinci Dünya Savaşı'nda Yıldırım Ordular Grubu*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay, 2004, s.15-18.

⁹⁵ Çulcu, "Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, Yıldırım Hakkında" ..., s.195.

⁹⁶ Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.60.

Yıldırım Ordular Grubu'nun ana çekirdeğini oluşturan 7. Ordu komutanlığına 5 Temmuz 1917'de 2. Ordu komutanı Mustafa Kemal Paşa⁹⁷, 6. Ordu Komutanı Von Der Goltz Paşa'nın tifüsten ölmesiyle yerine Halil Paşa atamıştır⁹⁸.

Alman ve Avusturya askerlerinden oluşturulan Paşa I ve Paşa II Müfrezeleri, İkinci Kanal Harekâtı'nı desteklemek amacıyla Albay Von Kress'in emrine verilerek Alman Asya Kolu olarak adlandırılmıştır⁹⁹. Yıldırım Ordular Grubunun kuruluşuna 6 ve 7. Ordularla birlikte "Alman Asya Kolu" adıyla Paşa-II Müfrezesi de verilmiştir¹⁰⁰. 1914-1916 yılları arasında Avrupa Cephesi'nde savaşan Allenby ve Falkenhayn¹⁰¹ bundan sonra Filistin Cephesi'nde savaşmaya devam edecektir.

Enver Paşa, Bağdat taarruzunun ertelenip, Filistin Cephesi'ne büyük bir taarruz yapılmasına karar vermiş, harekât için Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nı görevlendirmiştir. 31 Temmuz 1917'de Filistin Cephesi Komutanlığı fiilen teşkil edilmiş, başına General Von Kress Paşa atanmış ve bu cephenin kuruluşuna 20 ve 22. Kolordularla, Birüssebi Grubu'nu vermiştir. Yıldırım Ordular Grubu emrine verilen Alman Asya Kolunda bulunan personel ise Filistin Cephesi'ndeki halkı tanımıyor, Türkçe ve Arapça bilmiyordu¹⁰².

İkinci Gazze Muharebesi'nin üzerinden yüz gün geçmesine rağmen uygun harekât tarzına karar verilememiş, muharebe gücü üstünlüğü İngilizlerin lehine gelişmiştir. Buna ilave olarak 6 Eylül 1917 tarihinde Haydarpaşa İstasyonu'nda cepheye gönderilmek üzere vagonlara yüklenmiş cephaneler infilak etmiş, bununla birlikte liman ve demiryolu da tahrip olmuştur. Bu olayın düşmanın bir sabotajı olması ihtimali oldukça kuvvetlidir¹⁰³.

Enver Paşa, Filistin Cephesi Komutanlığının sol kanadıyla İngilizlerin sağ kanadına taarruz edilmesini düşünüyordu. Bu maksatla, Albay İsmet'i Kafkas Cephesi'nden, Albay Hüseyin Hüsnü (Emir)'yü Romanya'dan getirtmiştir. Romanya'dan 6. Kolordu, Galiçya'dan 15. Kolordu Filistin Cephesi'ne sevk edilerek, Birüssebi bölgesinde sıklet merkezi yapılabilir, İngiliz Ordusuna karşı muharebe ve destek gücü üstünlüğü sağlanabilirdi. Ancak, 6. Kolordu Romanya'da bırakılmış, 46. Tümen Irak Cephesi'ne gönderilmiş, 15. Kolordu Bağdat seferi için taşınmaya başlanmıştı. Bu suretle, kaybedilen dört ay kadar uzun bir zaman Filistin Cephesi'nde Osmanlı Ordusunun zayıflamasına neden olmuştur¹⁰⁴.

⁹⁷ Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.9.

⁹⁸ Sanders, *a.g.e.*, s.181.;

⁹⁹ Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.61.

¹⁰⁰ Aydemir, *a.g.e.*, s.297.

¹⁰¹ Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.62; Falkenhayn, Avrupa'da başarısız olmuş, Alman Genelkurmay Başkanlığı görevinden alınmış. Yerine Hindenburg ve Ludendorf geçince, Almanların stratejik durumlarında iyileşme olmuştur.

¹⁰² Kressenstein, *a.g.e.*, s.171-172; Sanders, *a.g.e.*, s.238.

¹⁰³ Sanders, *a.g.e.*, s.239, 246.

¹⁰⁴ *BDHTH*, C. IV, Ks. II, s.88-89; *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.63.

Mareşal Falkenhayn, Yıldırım Ordular Grubu kuvvetlerini Filistin Cephesi'ne getirmekle beraber emir ve komutayı da üzerine almayı planlamış, Ahmet Cemal Paşa ise komutayı bir yabancı generale bırakmak istememiştir. Enver Paşa, Filistin Cephesi'ndeki tehdidin farkına varmış, komuta sorununu çözmeye çalışmıştır¹⁰⁵. Mustafa Kemal Paşa, 7.Ordu'nun Filistin'e gönderilmesi halinde emir ve komutanın kendisi ile Von Kress Paşa arasında bölünmesine, Mareşal Falkenhayn'ın Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'na atanmasına ve taarruz planına karşı çıkmıştır. Üstelik Falkenhayn'ın Mustafa Kemal'e verdiği birlik tam anlamıyla döküntüydü. Mustafa Kemal Paşa, içerisinde olduğu durumu, problemleri ve çözüm tarzlarını 20 Eylül 1917 tarihli raporuyla, Başkomutan Vekili Enver Paşa, Sadrazam Talat Paşa, Bahriye Nazırı ve 4.Ordu Komutanı A. Cemal Paşa'ya göndermiştir¹⁰⁶.

Altı sayfa olan bu raporun beş sayfasını ülke sorunları, bir sayfasını askeri konular kapsamıştır. Mustafa Kemal Paşa, 24 Eylül 1917'de Başkomutan Vekili Enver Paşa ile Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanı Ahmet Cemal Paşaya ikinci bir rapor daha göndermiştir. Raporda Filistin Cephesi'ndeki askeri durumu olumsuz şekilde değerlendirdikten sonra, Mareşal Falkenhayn hakkında çok daha sert ifadeler kullanmıştır: *"...Falkenhayn asla Sina Cephesi'nde vazife alamaz. Arabistan Başkomutanlığı (Ahmet Cemal Paşanın) tahtı emrinde olarak (Ahmet Cemal Paşanın) Sina'nın müdafaası (savunması), yalnız 7.Ordu Komutanı'na ait olur. Yahut acizleri 7.Ordunun kumandasından af olunurum(istifa ederim)..."* diyordu¹⁰⁷.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 26 Eylül 1917'de Mustafa Kemal ve Ahmet Cemal Paşaların tekliflerini hiç dikkate almadan Filistin Cephesi'nde yeniden teşkilatlanmayı şöyle yapmıştır: *"4.Ordu lağvedilmiştir. Bahriye Nazırı Ahmet Cemal Paşa, Suriye, Filistin, Hicaz ve Yemen'deki kıt'aların komutanlığını Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı adı altında yürütecektir. Yıldırım Ordular Grubuna bağlı 7.Ordu, Sina Cephesi'ne alınacak ve bu ordu Sina Cephesi'nde bulunduğu sürece şimdiki Sina Cephesi komutanlığına mensup kıt'alar, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığının emrine verilecektir. Yıldırım Ordular*

¹⁰⁵Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.64; Sanders, *a.g.e.*, s.240; Tarım, *a.g.e.*, s.29. Falih Rıfkı Atay *"Anadolu İhtilali"* adlı eserinde bu onu hakkındaki fikirlerini şöyle ifade etmiştir: *"...Sina-Filistin Cephesi'nin Kress'in ve 7.Ordu Komutanı'nın emri altında iki ordu tarafından savunulması ve bu iki orduya Falkenhayn'ın komuta etmesi gerekiyorsa vatan menfaatleri için bu suretle hizmetten kaçınılamaz. Ancak General Falkenhayn'ın bütün Suriye ve Hicaz'a komuta eden kişinin emri altına girmesi tartışmaya tahammülü olmayan bir sorundur... Sözün kısası, gerek mülki idare ve gerek halk içinde yapılacak işlerin herhangi olağan bir memleket sorunu değil, en birinci bir memleket savunması sorunu olduğu, bu dönemde yurdun hiçbir köşesinin herhangi bir yabancı idaresi altına verilmesi, Saltanat hayatını kesin olarak yıkar ve ortadan kaldırır. İşte benim düşüncelerim bunlardır. Bulduğunuz mevki sebebiyle bunları açıklayarak, vicdanımın üzerinden büyük bir yükü atmış olduğum kanısındayım"* *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Sina Filistin Cephesi*, c.IV, Ks.II, s.105-111; Aydemir, *a.g.e.*, s.306-316; Bayur, *a.g.e.*, s.400-407.

¹⁰⁶ Aydemir, *a.g.e.*, s.305-307; Selek, *a.g.e.*, s.111.

¹⁰⁷ Bayur, *a.g.e.*, s.409-413;

*Grubu, Sina Cephesi'yle Kudüs Bağımsız Sancağı askeri harekâtını bağımsız olarak idare edecek, bu harekâta Suriye ve Batı Arabistan Komutanlığına bilgi verecektir... ”*¹⁰⁸.

Enver Paşa, 2 Ekim 1917’de “*Sina Cephesi Komutanlığına 8.Ordu adı verilmiştir. Von Kress Paşa bu ordunun komutanıdır. 7.Ordunun konuş durumuna göre, 7. ve 8. Ordulara verilecek katalar Yıldırım Ordular Grubu tarafından saptanacak ve Başkomutanlığa bildirilecektir...*” emrini yayınlamıştır¹⁰⁹. Von Kress, 27 Eylül 1914’te kurmay yarbay rütbesiyle 8.Kolordu Kurmay Başkanlığı’na atanmış, üç yıl sonra general rütbesiyle 2 Ekim 1917’de 8.Ordu Komutanı olmuştur¹¹⁰.

Enver Paşa, emir komutada Türk paşalarını Alman Paşalarına tercih etmiştir. Üçüncü Gazze Muharebesi’nden bir ay önce yapılan bu teşkilatlanma komutanlar arasındaki tartışmayı arttırarak savunma hazırlıklarını da olumsuz etkilemiştir. Enver Paşa, Mustafa Kemal Paşa’nın 20 Eylül 1917 ve 24 Eylül 1917 tarihli yazılarına 29 Eylül 1917’de cevap vermiştir¹¹¹. Bu cevapta Padişah ve A. Cemal Paşa’yı kullanarak M. Kemal Paşa’yı etkilemeye çalışmıştır¹¹². M. Kemal Paşa ile General Falkenhayn arasındaki görüş farklılığı gittikçe büyümüştür. M. Kemal Paşa 7 Ekim 1917’de 7. Ordu Komutanlığı’ndan istifa etmiş yerine 2. Ordu Komutanı Mareşal Fevzi Çakmak Paşa atanmıştır¹¹³. Mustafa Kemal, istifa ettikten sonra Halep’ten İstanbul’a gidecek tren parasının olmadığını belirterek, Ahmet Cemal Paşa’nın iki bin altın karşılığı atlarını satın aldığını, bu parayla İstanbul’a geldiğini beyan etmektedir. Falkenhayn’nın, düşünce, tutum ve davranışları Von Kress ve Ahmet Cemal Paşaların da Filistin’den ayrılmalara neden olmuştur¹¹⁴.

Essane sırtlarında 10 Ekim 1917 tarihinde, keşif kolları bir düşman otomobiline rastlamış, ateş açılıp takip edilmiştir. İngiliz irtibat subayı Vaynertshagen yaralanmış gibi hareketler yaparak elindeki çantayı bırakarak kaçmıştır. Çantanın içerisinden, İngiliz asıl taarruzunun Gazze’ye yapılacağını belirten yazı, İngiltere’den gelen mektuplar, dürbün ve para çıkmıştır¹¹⁵. Çantanın içerisindeki bilgilerin gerçekliğini Enver, Ahmet Cemal, Falkenhayn ve Von Kress Paşalar birbirleriyle tartışmaktan dolayı, General Allenby’nin niyet ve maksadını, ne kadar kuvvetle, ne zaman, nerede ve ne yapacağını tespit edememişlerdir. Allenby asıl taarruzunu Birüssebi bölgesine, tali taarruzunu Gazze bölgesine yapacaktır¹¹⁶.

¹⁰⁸ ATESE, Kls.1137, Dos.66, F.80; BDHTH, C. IV, Ks. II, s.114-115; Bayur, a.g.e., s.407-408; Sanders, a.g.e., s.240; Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.67, Tarım, a.g.t., s.29.

¹⁰⁹ ATESE, Kls.1137, Dos.H-66, Fih.85.

¹¹⁰ Bayur, a.g.e., s.414-415;

¹¹¹ Aydemir, a.g.e., s.310-320; Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.68.

¹¹² Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.69.

¹¹³ BDHTH, C. IV, Ks. II, s.116; Özçelik, a.g.e., s.23-24; Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.70; Hatipoğlu, a.g.e., s.27.

¹¹⁴ Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.71-73; Hatipoğlu, a.g.e., s.29-30.

¹¹⁵ Bayur, a.g.e., s.428-429; Kressenstein, a.g.e., s.175; BDHTH, C. IV, Ks. II, s.120-121.

¹¹⁶ BDHTH, C. IV, Ks. II, s.121; Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.74.

8.Ordu Karargâhı düşmanın Gazze'nin kuzeyine çıkarma yapabileceğini değerlendirip Gazze bölgesini takviye etmeyi düşünüyordu. İngiliz istihbarat subayının bilerek düşürdüğü çanta ve içindeki evraklar, böylece ilk başarısını kazanmış oluyordu. Yıllar sonra General Allenby'nin biyografisti Mareşal Lord Wavel şöyle yazmıştı: *"Bu evrakların, Türkler'in savaş öncesi ve sırasındaki hareketlerini belirleyen ana tesirlerden biri olduğu artık biliniyor."*

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığınca, 28 Ekim 1917'de verilen aşağıdaki emirle Filistin Cephesi ikiye bölünerek, batısı 8.Orduya, doğusu 7.Orduya tahsis edilmiş, Yıldırım Orduları Grubu Karargâhı Kudüs'e alınmıştır. Von Kress Paşa ise cephenin tüm birliklerine komuta etmeye devam edecektir¹¹⁷.

Allenby, son derece hazır bir vaziyette ilk taarruz emrini 15 Ağustos, ikinci emrini 22 Ekim 1917'de vermiştir. Ayrıca İngiliz birliklerinden olan 20.Kolordunun taarruz için tertiplendiğini ve harekâtın büyüklüğünü ilk darbeyi Türklere vurana kadar fark etmediklerini eklemiştir¹¹⁸.

İngilizler Filistin'i, Arap İsyanı'nı başlatmak için Mekke Emiri Şerif Hüseyin'e aynı zamanda Yahudilere vaat etmişlerdi¹¹⁹. ABD, Birinci Dünya Harbi'ne 6 Nisan 1917'de katılmıştır. Balfaur Bilidirisini gerçekleştirmek için teşkil edilen bir Yahudi tugayı, İngilizler ile birlikte Türklere karşı savaşmak üzere Mısır'a sonra da Filistin Cephesi'ne gönderilmiştir¹²⁰.

Filistin ve Gazze'nin Elden Çıkışı Sırasında Türk ve İngiliz Birlilerinin Durumu

Filistin Cephesi'nde 20.Kolorduya Albay Ali Fuat (Orgeneral Cebesoy), 22.Kolorduya Albay Refet (Tümgeneral Bele), 3.Kolorduya Albay İsmet (Orgeneral İnönü) komutan olarak atanmışlardı. Sina-Filistin Cephesi'ndeki 4.Ordunun Mayıs 1917'de; 174.908 personel, 36.225 hayvan, 5.351 deve, 145.840 tüfek (28.225'i eski) 187 makineli tüfek ve 282 topu bulunuyordu. Bu mevcut, 1 Temmuz 1917'de, 167.119 personel, 39.082 hayvan, 5.568 deve, 151.742 tüfek (52.927'si cephede kullanılan), 354 makineli tüfek ve 330 top olmuştur¹²¹.

İngiliz Kuvve-i Seferiyesinin Nisan 1917'deki personel mevcudu 225.000'i bulmuştur. Bu mevcut giderek artmış olup, Eylül 1918'de 226.900 İngiliz, 111.800 Hintli ve 128.950 Mısırlı olmak üzere toplam 467.650 personel ve 159.900 hayvana yükselmiştir. Filistin Cephesi'ndeki Osmanlı İmparatorluğu ve İngiliz Kuvvetlerinin tamamı mukayese edildiğinde;

¹¹⁷ BDHTH, C. IV, Ks. II, s.125;

¹¹⁸ Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.75.

¹¹⁹ Erden, *Paris'ten...*, s.58.

¹²⁰ Üçüncü Gazze harekâtına başlarken Balfaour Bildirisi'ni İngiltere yayınlamıştır. Kemal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi...", s.164-165; Arslan, *a.g.m.*, s.444.

¹²¹ ATESE, Kls.3221, Dos.H-64, Fih.1-27; Kls.3221, Dos.H-55, Fih.1-49.

İngilizlerin piyadede iki, süvaride sekiz, topçuda üç kat üstünlüğe sahip oldukları görülmektedir¹²². Allenby, raporunda Osmanlıların 32.000 tüfek, 4.000 kılıç ve 400 topu olduğunu tahmin ettiğini, kendi birliklerinin ise 57.000 tüfek, 12.000 kılıç, 540 topa sahip olduğunu ifade etmiştir¹²³.

Türk ordusundaki savaşçı sayısı ise İngiliz ordusundakilerin üçte biri kadardı, yarı aç erlerin savaş gücü azalıyor ve firarlar günden güne artıyordu. Cephane sıkıntısı da cabasıydı¹²⁴. İngilizlerin Filistin Cephesi'nde; 20., 21. ve Çöl Atlı Piyade Kolorduları, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığının Gazze-Birüssebi hattında 20, 22 ve 3. Kolorduları bulunuyordu¹²⁵.

Birüssebi Gazze Vuruşmaları ve Kudüs'ün Elden Çıkışı

Allenby esas hedefi olan Kudüs'e Üçüncü Gazze taarruzunu başlatırken 2 Kasım 1917'de İngiltere'deki Yahudi lideri Lord Rothschild'e gönderdiği mektupta, Krallık Hükümeti'nin Filistin'de Yahudi halk için milli yurt kurulmasını uygun karşılamakta olup bu hedefin gerçekleştirilmesi için ellerinden geleni yapacaklarını bildirmiştir¹²⁶.

Falkenhayn ve Von Kress, İngiliz asıl taarruzunun Gazze'ye yapılacağı kanaatiyle VII. Ordu Kuvvetleri'ni Gazze bölgesine yığmışlardı¹²⁷. Ekim 1917'de Sina Cephesi'ndeki Türk kuvvetlerinin mevcudu 40.000 kişi iken Allenby ise 191.000 kişilik kuvvet toparlamıştı¹²⁸.

Türklerin Gazze mevziini, 22. Kolordu (53., 3. Tümenler); bu mevziinin doğu kesimini 20. Kolordu (54., 26. Tümenler) savunuyordu. 7. Tümen, önce Der Esneyd kesiminde ordu ihtiyatında tutulmuş sonrada 22. Kolordu emrine verilmişti. Bu kuvvetlerin 8.000 tüfek ve 116 topu vardı. General Allenby'in Gazze mevzii karşısındaki İngiliz kuvvetleri, 21. Kolordu (52.,54.,75. Tümenler) olup, taarruza katılan kuvvetler 54. Tümen'in 156. Tugayı ile 97.,100.,102. Ağır Topçu Grupları ve 52. Tümen topçusuydu. Silah mevcudu 11.000 tüfek ve 148 toptu.

İngilizler, Türk bataryaları üzerine 29 ve 30 Ekim'de gaz mermileri atmış fakat cepheyi ele geçirememiştir¹²⁹. Bunun üzerine Allenby, 31 Ekim 1917'de saldırıya geçerek¹³⁰

¹²² Karal, *a.g.e.*, C.IX, s.516; Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.76.

¹²³ Yılmaz, *a.g.e.*, s.74.

¹²⁴ BDHTH, C. IV, Ks. II, s.124-125; Kemal, *Birinci Dünya Harbinde Filistin Cephesi...*, s.75-76.

¹²⁵ BDHTH, C. IV, Ks. II, s.130; Kresenstein, *a.g.e.*, s.176.

¹²⁶ Aaronsohn, *a.g.e.*, s.15; Kemal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi...", s.164.

¹²⁷ Özçelik, *a.g.e.*, s.24-25.

¹²⁸ Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.7

¹²⁹ BDHTH, C. IV, Ks. II, s.163.

¹³⁰ Çulcu, "Mehmet Emin Bey-Sina Filistin Cephesi", s.83; Çulcu, "General Allenby'nin Raporları", s.287. Özçelik, *a.g.e.*, s.25; Selek, *a.g.e.*, s.119; İsmet Bey bu sırada kolordusunun tehlikede olduğunu söyleyerek Von Kress'ten çekilme izni istese de kabul edilmemiştir.

5.000 Türk askerinin tuttuğu Birüssebi'yi 40.000 kişi ile düşürmüştür¹³¹. 20. Kolordu bu savaşta Türklerden 414 tutsak, 6 top birçok makineli tüfek ve çeşitli malzeme ele geçirmiştir. Kolordunun kaybı ise 136 ölü, 1010 yaralı olmuştur¹³². Birüssebi, Türk tarafı için ağır bir kayıp olmuştur. Birüssebi'nin kaybedilmesinin ana nedeni ise cephenin zamanında takviye edilemez olmasıdır¹³³. İngilizler, Birüssebi'yi aldıktan sonra diğer stratejik noktaları da ele geçirmişlerdir¹³⁴.

Falkenhayn, yenilginin suçunu Von Kress ile bazı Türk komutanları üzerine atsa da bunda haksızdı. Temmuz ayından beri sorumluluk kendisi üzerinde olmasına rağmen Birüssebi saldırısı sırasında hala Halep'te idi ve vuruşmalar devam ederken Kudüs'e gelerek komutayı ele almıştı¹³⁵. Yenilgiden sonra Enver Paşa Suriye ve Filistin'e gelmiştir. Cemal Paşa, henüz makamındadır ve Enver Paşa'dan Maab Cephesi'ne Mersinli Cemal Paşa'nın, Yıldırım Orduları Komutanlığı'na Mustafa Kemal'in getirilmesini ve Falkenhayn'ın ordu komutanlığından çıkarıp Von Kress'in yine ordu komutanı kalmasını istemiştir. Enver Paşa'dan Mustafa Kemal için onay çıkmamıştır. Bunun üzerine Ahmet Cemal Paşa 12 Aralık 1917'de izinliymiş gibi İstanbul'a giderek Suriye ve Garbi Arabistan Umum Komutanlığı'ndan vazgeçmiştir¹³⁶.

Normalde 2-4 Kasım'da yapılacak Gazze taarruzu Allenby tarafından erkene alınmıştır¹³⁷. Gazze'deki çarpışmalara denizde çok sayıda savaş gemisiyle üç uçak gemisi de katılmıştır¹³⁸.

Allenby, 1-2 Kasım 1917'de Yıldırım Ordular Grubu'nun cephesini her yerinden yarma fırsatı bulmuştur¹³⁹. İngilizler, yoğun topçu ateşinden sonra Gazze'ye üçüncü kez saldırarak kıyı boyunu ele geçirmişlerdir¹⁴⁰. İngilizlerin 21.Kolordusu 2 Kasım 1917 günü 22.45'de Ahmet Tepe (Şemsiye Tepesi)-Gazze istikametinde taarruza başlamıştır. Düşman kuvveti bir alay tahmin edilmesine rağmen, gerçekte bir tabur kadardı. Bu mevzide bulunan Türk birlikleri saat 23.00'da asıl muharebe hattının gerisine çekilmiştir. Düşman daha sonra,

¹³¹ Bayur, a.g.e., s.430; Özçelik, a.g.e., s.29; Uyar, a.g.e., s.67.

¹³² BDHTH, C. IV, Ks. II, s.138; Uyar, a.g.t., s.59.

¹³³ BDHTH, C. IV, Ks. II, s.156.

¹³⁴ Özçelik, a.g.e., s.25; Uyar, a.g.e., s.60.

¹³⁵ Bayur, a.g.e., s.430. Ahmet Cemal Paşa'nın bu konudaki görüşleri: "Falkenhayn cepheye uğradığı mağlubiyeti hiç kendi üzerine almayarak gene üst perdeden atıyor ve benim işlerime müdahaleye bile cüret edebiliyordu. O kadar ki, Nablus mutasarrıfımızı tahkir etmekten, valilere amirane iş'aratta bulunmaktan bir dakika hali kalmıyordu. Doğrudan doğruya kendi karargâhına merbut olmak üzere ötede beride teşkil ettiği Alman menzil noktaları ve kumandanları Von Falkenhayn'dan yüz bularak memurun-i mülkiyemize ve hatta zabitanımıza bed muamelelerde bulunmaya kıyam etmişlerdi..." Bayur, a.g.e., s.430; Uyar, a.g.t., s.67.

¹³⁶ Bayur, a.g.e., s.430-431; Uyar, a.g.t., 69.

¹³⁷ BDHTH, C. IV, Ks. II, s.163.

¹³⁸ Uyar, a.g.t., s.60.

¹³⁹ Kemal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi...", s.165.

¹⁴⁰ Akın, a.g.t., s.75; Bayur, a.g.e., s.429.

Katya ve Biri Abd kesimine taarruz ederek ele geçirmiş, iki adet düşman tankı Üçağaçlar siperlerinde tahrip edilmiştir. Sol kanat grubu, düşman baskısı karşısında ikinci hat siperlerine çekilmiş, sağ kanat grubuysa, düşman karşısında fazla zayıt vermiş ve Elmine'nin doğusundaki siperlere çekilmiştir. 7.Tümen, 22.Kolordunun emrine verilmiş, iki alayıyla 53.Tümen bölgesinde tıkama yaparak, düşman taarruzunu durdurmuştur¹⁴¹.

Mareşal Falkenhayn, Birüssebi'nin geri alınması için 7.Orduya taarruz emri vermiş ve 8.Ordunun ihtiyatı olan 19.Tümen de 7.Ordu'nun emrine verilmiştir. 7.Ordu İngilizlerin doğu kanadına taarruz etmiş ancak 3-4 Kasım 1917 gecesi yapılan karşı taarruzda, İngilizler işgal ettikleri bölgelerden geri atılamamıştır¹⁴². 8.Ordu Komutanı Von Kress Paşa, Yıldırım Ordular Grup Komutanı Mareşal Falkenhayn'ın onayını alarak, 4 Kasım'dan itibaren Gazze şehrini ve mevzilerini boşaltmaya başlamıştır¹⁴³. İngilizlerle birlikte hareket eden Arapların Türk telgraf hatlarını sık sık kesmeleri yüzünden Türk kumandanlar irtibatsızlık nedeniyle kendi kendilerine karar vermişlerdir¹⁴⁴.

Gazze'yi savunmakla görevli 8.Ordu Komutanı Von Kress Paşa, Gazze'nin boşaltılmasıyla ilgili olarak şöyle demektedir: *“Düşmanı 7 ve 8. Ordularımızın arasını yarmaktan menetmek için, lazım olan kuvvetlerin hazırlanması, bana bundan böyle yapılması en önde gelen bir vazife görünüyordu. Fakat bu maksat için lüzumlu olan kuvvetleri serbestleştirmek, ancak, Gazze'nin tahliyesiyle temin edilebilirdi. Bunun için, hiç istemeyerek Gazze'nin tahliye edilmesine müsaade edilmesini Ordular Grubundan ricaya karar vermiştim.*”¹⁴⁵.

Vuruşma başladığından beri Halep'te bulunan Falkenhayn 5 Kasım'da Kudüs'e gelmiştir. 6 Kasım'da İngilizler, Tellüşşeria'daki 20.Kolordu ve Gazze'deki 22.Kolordu'nun cephesini yarmışlardır. Refet Bey'in isteği üzerine 6/7 Kasım 1917 gecesi Gazze boşaltılmıştır. 8 Kasım 1917 tarihinde Osmanlı ordusunun genel çekilmesi başlamıştır¹⁴⁶.

Türk kuvvetleri Gazze'de çok üstün ateş ve insan gücüyle saldıran İngiliz kuvvetlerine karşı büyük bir kararlılıkla savaşmışlar ve başarılı bir tablo çizmişlerdir. Fakat güçler arasındaki dengesizlik Türklerin Gazze'de daha fazla dayanamayacağını belli etmiştir¹⁴⁷. Bu durumda Türk ordularının Yafa Kudüs hattına toplatılarak burada bir savunma hattı kurulması beklenirken Falkenhayn İngilizlere karşı taarruz yapılmasını istemiştir. Hâlbuki 8.Ordu çok

¹⁴¹ BDHTH, C. IV, Ks. II, s.162.

¹⁴² Kemal, “Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi..., s.165.

¹⁴³ Çulcu, “Mehmet Emin Bey-Sina Filistin Cephesi” ..., s.47.

¹⁴⁴ Özçelik, a.g.e., s.25.

¹⁴⁵ Kressenstein, a.g.e., s.186.

¹⁴⁶ Akın, a.g.t., s.75; Bayur, a.g.e., s.429; Özçelik, a.g.e., s.25; Çulcu, “Mehmet Emin Bey-Sina Filistin Cephesi”, s.48; Çulcu, “General Allenby'nin Raporları”, s.295; Tarım, a.g.e., s.34.

¹⁴⁷ Uyar, a.g.t., s.60.

zor durumda ve ordu içerisinde büyük bir panik başlamıştır. Erler ve subaylar şuursuzca araba ve trenlere koşuyor, gagesiz ve görevsiz olarak Vadi Sarar'a doğru kaçıyordu. Yine de Falkenhayn'ın istediği Ali Fuat Bey komutasında 53. ve 26.Tümenlerden kalan birliklerle taarruz yapılmış ve sonuçsuz kalmıştır¹⁴⁸. İngilizleri durdurmak için Falkenhayn'ın yaptırdığı bölgesel karşı saldırılar Cemal Paşa gibi kişiler tarafından, şuursuzca adam öldürtme şeklinde; General Sedat, Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet ve Von Papen gibi kişilerce, ustaca hareket olarak görülmüştür¹⁴⁹.

Birüssebi bozgunu ve Gazze'nin tahliyesiyle sonuçlanan bu dönem sonunda, Başkomutanlık vekâleti, sorumlu komutanlıklardan savaşın kayıp nedenleri hakkında birer rapor istemiştir. Verilen raporlara göre, savaşın kaybedilmesinin başlıca nedenleri; yüksek rütbeli komutanların ve idari makamların düşmanın durumu ile kendi durumlarını iyi değerlendirememiş olması, emir komuta zincirindeki kopukluklar, aralarındaki anlaşmazlıklar, harekât alanının özelliklerine göre lojistik destek ve personel ikmalinin harekâtı destekleyememesi, eğitimin iyi olmaması ve bunlara karşı İngilizlerin çok sayıda ve yetenekli süvari birliklerine sahip bulunmaları olarak özetlenebilir¹⁵⁰.

Birüssebi ve Gazze'nin kaybedilmesi Enver Paşa'yı telaşlandırmış ve alelacele cepheye gelerek kumandanlarla görüşmüştür. Neticede Falkenhayn'ın kayıplardan kendisini sorumlu tutması üzerine, 1 Aralık 1917'de VII. Ordu Kumandanı Von Kress kumandayı Cevat Paşa'ya terk ederek Almanya'ya dönmüştür¹⁵¹.

İngilizler 2 Kasım'da başlattıkları taarruzlarını, 7 Kasım 1917'de Gazze'yi ele geçirerek sonuçlandırmışlardır. Gazze'nin kaybedilmesi, Filistin'in giriş kapısının açılması ve bu cephede savaşın kaybedilmesinin ana nedeni olmuştur¹⁵². Von Kress, 17 Kasım 1917'de Üçüncü Gazze Muharebesi'yle ilgili olarak, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığına gönderdiği raporda şöyle yazmıştır: *“Karadan ve denizden günlerce devam eden şiddetli bombardıman nedeniyle savunma kuvvetlerinin pek fazla hırpalanmış olmalarından, bunları takviye etmek veya değiştirmek imkânı da bulunmadığından Gazze'nin boşaltılması zorunluluğu meydana gelmiştir. Ordunun mümkün olduğu kadar uzun süre geride tuttuğu ihtiyatları (16 ve 19.Tümenler) muharebe durumunun gereği olarak sol kanada Birüssebi kuzeyine gönderilmişlerdir. Düşman tarafından 7 Kasım 1917'de ele geçirilmiş olan Gazze'nin en ileri hattındaki görev, plan dâhilinde yapılmıştır.”*¹⁵³.

¹⁴⁸ Özçelik, *a.g.e.*, s.25-26.

¹⁴⁹ Bayur, *a.g.e.*, s.429; Uyar, *a.g.t.*, s.68.

¹⁵⁰ *BDHTH*, C. IV, Ks. II, s.180.

¹⁵¹ Özçelik, *a.g.e.*, s.25-26.

¹⁵² Kemal, “Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi..., s.166.

¹⁵³ *ATESE*, Kls.3712, Dos. 15, Fih. 1-2.

İngilizler türlü çarpışmalar sonucunda Kudüs'e girmiş ve 9 Aralık 1917'de şehir İngilizlere teslim edilmiştir. General Allenby ise 11 Aralık 1917'de kente büyük bir gösteriyle girmiştir¹⁵⁴.

Falkenhayn da komutada uzun süre kalmaz ve 9 Temmuz 1917'de aldığı görevine 25 Şubat 1918'de görevine son verilir. Yerine Liman Von Sanders geçer¹⁵⁵.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı, insanlık tarihine acıları ve yıkımlarıyla damga vurmuş tarihin gördüğü en kapsamlı askeri çarpışmadır. Bu savaş, dünyanın güç dengelerini değiştirmiş, tarih boyunca bitmeyecek acıları, ölümleri ve sorunları beraberinde getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği süreçte Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesi XX. yüzyılın politik kaderini önemli ölçüde etkilemiştir. Yine bu savaş ABD'nin dev oluşuna zemin hazırlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın isteği üzerine yaptığı Kanal Harekâtlarını fırsat bilen İngiltere, Rusya'nın savaştan çekilmesinden sonra Filistin'i işgal etmeye karar vermiştir. Birinci ve İkinci Gazze Muharebeleri'nden umduğunu bulamayan İngiliz Ordusu, General Allenby komutasında Üçüncü Gazze Muharebesi'ne oldukça iyi hazırlanmış ve 31 Ekim 1917'de Birüssebi'yi ele geçirmiştir. Osmanlı ordusunun 4 Kasım 1917'den itibaren geri çekilmeye başlamasıyla Allenby, 7 Kasım 1917'de Gazze'yi ele geçirmiştir. İngiliz ordusunun askeri donanım açısından üstün olması, başarılı oldukları propaganda faaliyetleri, Arapları isyan ettirmeleri, Yahudileri istihbarat için kullanmaları muharebeyi kazanmalarında etkili olmuştur. Ayrıca Bağdat'ı yeniden geri almak konusundaki kararsızlık nedeniyle 6 ay zaman kaybedilmesi, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nda subaylar arasındaki haberleşmenin Almanca olmasından dolayı anlaşmazlık olması, Alman subayların Araplar üzerinde nüfuz sağama çabaları Gazze'nin kaybına neden olmuştur. İngiliz Dışişleri Bakanı Balfaur'un 2 Kasım 1917'de yayınladığı bildiride, Filistin'de Yahudi İsrail Devleti'nin kurulmasının temelini atılmış ve yıllarca süren Arap-İsrail savaşlarının başlangıcı olmuştur. Gazze'nin kaybı, Filistin'in kapısını açarak, Yafa, Kudüs, Nablus, Şeria, Ürdün ve Suriye'nin elden çıkıp IV. ve VIII. Orduların imha olup Mustafa Kemal'in komutanı olduğu VII. Ordu'nun büyük zayıf vermesine neden olmuştur. VII. Ordu ile İngiliz ve Arap Ordularının Halep muharebeleri ardından, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanmıştır.

Ortadoğu barıştan sonra vahim bir hal almıştır. İngilizlerin tahrikiyle Osmanlılara ihanet eden bazı Arap kabilelere verilen sözler unutulmuş böylece Arap-İsrail problemi

¹⁵⁴ Bayur, *a.g.e.*, s.429., Uyar, *a.g.t.*, s.68; Çulcu, "General Allenby'nin Raporları", s.306; Yılmaz, *a.g.e.*, s.46.

¹⁵⁵ Bayur, *a.g.e.*, s.430-431; Uyar, *a.g.t.*, 69.

Ortadoğu coğrafyasına ekilmiştir. Osmanlı Devleti'nin hazırlıksız savaşa girişi zaten tükenmiş olan devlet kaynaklarını tamamen yok etmiş ve Ortadoğu'da sahip olduğu tüm topraklarını kaybetmesine neden olmuştur. Ajan oldukları bilindikleri halde Osmanlı'nın hâkim olduğu topraklarda Batı'dan gelen bilim adamı kisveli kişilerin barındırılması vatan savunmasındaki en büyük zafiyetidir. Bunun yanında Templer Şövalyesi uzantısı olan Eski Ahit'e inanan ve Osmanlı'nın yıkılması için arka planda hazırlıklar yapan Liman Von Sanders'in Suriye-Filistin'deki ordunun komutanı olması da oldukça düşündürücüdür.

Tüm bu olayları doğru okuma biçimi ise, Gazze Muharebeleri'nin kaybedilmesiyle Osmanlı Devleti'nin tarihe karışma süreci başlamış ve Ortadoğu'da barış unutulmuştur. Bugün, Suriye, Irak, Libya, Mısır, İsrail ve özellikle Gazze'deki kan ve gözyaşının talihsiz sebebi Osmanlı Devleti'nin bölgeden atılmasıyla meydana gelen otorite boşluğudur.

References / Kaynakça

- Aaronsohn, A. (2003). *Türk Ordusuyla Filistin'de*. Çev. N. Alkan, İstanbul: Selis Kitaplar.
- Akın, A. (1985). *Birinci Dünya Savaşında Filistin Cephesi ve Filistin'in Elden Çıkışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Akkuş, T. (1999). *Mustafa Kemal'in 1917-1918 Yılında Suriye-Filistin Cephesi'ndeki Faaliyetleri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Alkan, N. (20-21 Kasım 2014). "Alman Kaynaklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi", *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Armaoğlu, F. (2014). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1414-1995*. 19. Basım, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Arslan, E. (20-21 Kasım 2014). *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Aydemir, Ş. S. (1985). *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*. C.III, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Bayur Y. H. (1991). *Türk İnkılabı Tarihi*. Cilt 2, Kısım IV, 3. Baskı, Ankara.
- Cemal Paşa (2012). *Hatırat (1913-1922)*. 2.Baskı, Hız. A. Z. İzgöer, İstanbul: DBY Yayınları.
- Çulcu, Murat (2009). "Mehmet Emin Bey-Sina Filistin Cephesi", *Arşivi Kaybolan Savaş Sina-Filistin-Suriye Cephesi*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.

- Çulcu, Murat (2009). “Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, Yıldırım Hakkında”, *Arşivi Kaybolan Savaş Sina-Filistin-Suriye Cephesi*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Çulcu, Murat (2009). “General Allenby’nin Filistin Raporları”, *Arşivi Kaybolan Savaş Sina-Filistin-Suriye Cephesi*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Danişmend, İ. H. (1955). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. C.IV, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Erden, A. F. (1949). *Paris’ten Tih Sahrasına*. 2.Baskı. Ankara: Ulus Basımevi.
- Erden, A. F. (2003). *Birinci Dünya Harbi’nde Suriye Hatıraları*. Haz. A. Kabacalı, İstanbul: Kültür Yayınları.
- Genelkurmay Ateşe Başkanlığı Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi Sina Filistin Cephesi* (1986). c.IV, Kısım II, Ankara.
- Genelkurmay ATESE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi Sina Filistin Cephesi*, (1979). c.IV, Kısım I, Ankara.
- Hatipoğlu, S. (2009). *Filistin Cephesi’nden Adana’ya Mustafa Kemal Paşa*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Kemal, C. (2014). “Birinci Dünya Savaşı’nda Gazze’yi Nasıl Kaybettik?”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. Sayı 55.
- Kemal, C. (2004). *Birinci Dünya Harbi’nde Filistin Cephesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kılıç, S. (20-21 Kasım 2014). “Birinci Dünya Savaşına Uzanan Süreçte Türk-Alman Yakınlaşması”, *1914’ten 2014’e 100’üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Köse, İ. (2014). *İngiliz Arşiv Belgelerinde Hicaz İsyanı*. İstanbul: Selis Yayınları.
- Kressenstein, K. V. (1966). “Sina Çölü’nde Türkler”, Çev. O. Öndeş. *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı 15, Kısım 15.
- Kressenstein, K. V. (1943). *Türklerle Beraber Süveyş Kanalına*. Çev. M. B. Özalpsan. İstanbul: Askeri Matbaa.
- Özçelik, A. (1993). *Ali Fuad Cebesoy*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sanders, L. V. (2014). *Türkiye’de Beş Yıl*. Çev. E. B. Özbilen, 3.Basım. İstanbul: Kültür Yayınları.
- Selek, S. (2014). *İsmet İnönü Hatıralar*. 4. Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tarım, M. F. (2004). *Birinci Dünya Savaşı’nda Yıldırım Ordular Grubu*. Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Uyar, H. (2006). *Birinci Dünya Savaşı’nda Suriye-Filistin Cephesi Stratejileri*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, F. (2013). *General Allenby’nin Hatıratı*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Other Sources / Diğer Kaynaklar

Genelkurmay ATEŞE Başkanlığı Arşivi Belgeleri

Kls.3221, Dos. H-47, Fih.1-1.

Kls.1137, Dos.66, Fih.80.

Kls.1137, Dos. H-66, Fih.85.

Kls.3221, Dos. H-49, Fih.1-16.

Kls.3221, Dos. H-49, Fih.1-17.

Kls.3221, Dos. H-49, Fih.1-4.

Kls.3221, Dos. H-53, Fih.1-10.

Kls.3221, Dos. H-67, Fih.1-11

Kls.3221, Dos. H-68, Fih.1-20.

Kls.3712, Dos.15, Fih.1-2.

Kls.4524, Dos. H-2, Fih.1-15.

Kls.3221, Dos. H-64, Fih.1-27

Kls.3221, Dos. H-55, Fih.1-49.

Kls.3221, Dos. H-65, Fih.1-26.